SZINES · · ·
· KÖNYVEK

BENEDEK ELEK

SZÜLŐFÖLDEM

ERDŐVIDÉKI TÖRTÉNETEK

101435

Budapest
Singer és Wolfner kiadása
1904

Minden jog fentartva

BUDAPESTI HIRLAP NYOMDÁJA.

A második foglalás.

(Egy falusi pap naplójából.)

Éjfélre jár az idő, házam népe már rég lepihent, csak engem kerül a jótevő álom. Lelkem háborog a mai nap történetén s balsejtések nyugtalanítják a holnap miatt. Ó, édes jó Istenem, kinek szolgálatában megöregedtem, mit kellett megérnem, hirdetvén igaz szívvel a te dicsőségedet, a te kifogyhatatlan jóságodat, a te mérhetetlen kegyelmedet!

Nem volt még a maihoz hasonló szomoru vasárnapom. Üres volt a templom, holott új zsengére állott megterítve az Úrnak szent asztala. Üres volt a templom, holott Isten megáldotta határunkat. Megáldotta reménységünk és érdemünk felett.

Mi történt? Az én híveimnek jámborsága, istenfélő szelid alázatossága hová lett?

Lelkemben megelevenülnek régmult idők nehéz napjai. Mikor porrá égett az egész falu, csak az Isten háza maradt sértetlenül. Az én híveim lelke nem háborgott a megpróbáltatások keserves napjaiban: alázatos, béketűrő szívvel fogadták a csapást, amit reájok mért Istennek sújtoló keze. Együtt sírtunk, együtt imádkoztunk. Szivünk egybeforrott a közös fájdalomban. Akkor a templom pitvarában is szorongott a nép. Most Isten megáldotta a határt s üres a templom.

A férfiak s asszonyok székében néhány serdülő fiu s leányka ült csupán. Nekik még ujdonság az Uri szent vacsora: e pünkösd ünnepén tettek vallást az ők hitökről. Fenn a karzaton egypár elesett, elnyomorodott ember, kiket maguk bűne, sors csapása, emberek gonoszsága kiforgatott a földi javakból; akik e földön már nem remélhetik sorsuknak jobbra fordulását: minden reménységök a másvilágban vagyon. És ott ült a karzat alatt a vén Bedőné, aki nyolc gyermeket nevelt föl szive vérén s most mind a nyolc egymásra vet, ha kenyeret kér szegény. Aztán az én házam népe. Szegény papné! Neki sem volt még ily szomoru vasárnapja. Nem merte többé fölemelni sze-

mét, hogy egyszer megdöbbenve áttétovázott a székek üres sorain.

Lám, mi sem mutatja inkább lelkem háborgását, mint hogy megfeledkeztem az én hófehérhaju hívemről, Bán Mózes uramról, aki pedig szemben ült a szószékkel, a székely huszár familiák külön székében. És Antal Klárikáról, az aranyparaszt kisasszonynak nevelt leányáról, aki fejét lesütve lépett a templomba, közvetlen Bán Mózes uram mögött. Ha jól szemléltem, mielőtt bejöttek, a templom pitvarának ajtajában Klárika elkapta a vén huszár kezét s többször megcsókolá. Megindító volt e jelenet. Ime, egy öreg ember, aki nem kevésbbé büszke arra, hogy az ő családja törzsökös család s amíg körötte a jövevények, a jobbágy- és a zsellérivadékok rég lehányták az ősi, az egyszerűségében szép viseletet, ő ruhájában, erkölcsében maradt a régi. Földjének javáról fakult írások bizonyítják, hogy századoknak során egyenesen szállott apáról-fiúra s anyja tejével szívta magába a büszke hagyományt, hogy ősei itt voltak e földön az első foglaláskor. S nemcsak a föld szállott apáról-fiúra, hanem a kard is. Az apát fölváltotta a fiú, a

testvért a testvér: így szolgálták a hazát a székely huszárok, a maguk paripáján, a maguk fegyverével. Az ősi földhöz keveset szereztek; jó, ha meg nem fogyatkozott. Ennek az öreg embernek csókolá meg a kezét, többször megcsókolá Antal Klárika, akiről méltán vélné az idegen, hogy földesúr az apja, holott a nevén alig említik Antal Dánielt: a falu határán messze túl is *aranyparaszt* az ő neve. Isten csak egy leánygyermekkel áldotta meg Antal Dánielt, de annál bővebben áldotta meg földi javakkal. Az a testet, lelket ölő szomjúság, gyötrő éhség a földre, a tulajdon földre, mi jobbágy őseiben s benne tehetetlenül forrongott: elemi erővel tört ki, amint szabaddá lett a föld. Míg mások sírva vígadtak, ő mohón esett a földnek s mire azok ébredezni kezdtek a sírva-vígadás mámorából, köröskörül a hármas határon, diadalmasan akasztotta ekéjét a földbe: silány, jó termő, mindegy volt neki, csak föld legyen. Mint a madár, ha rabság után újra kibonthatja szárnyát, úgy bontotta ki ő is a szárnyát azoknak az elnyomottan öröklött vágyaknak s ujjongott, ha le-leszállhatott egy darabka földre, amely tegnap még másé volt s ma már az

övé. Itt is, ott is behasított s széles éket ütött a törzsökös székelyfamiliák táblái közé. Ama táblák közé, amelyeket az első foglalás idején, ennekelőtte ezer esztendővel foglaltak el a Benkők, a Bánok, a Bodák.

— Ez a három az ősi nemzetség, — mondá nekem több versen Bán Mózes uram. — A többi mind jövevény.

Önkéntelen elmosolyodtam ilyenkor. Azokra a családokra gondoltam, amelyek két-három száz esztendeje származtak ide. Ezek is mind jövevények Bán Mózes szemében. Kitetszik abból is, — vitatja az öreg, — hogy a földnek javából alig jutott nekik. Beleházasodtak a törzsök ös familiákba, itt ragadtak.

Aztán jönnek a jobbágyok, akikkel a másutt lakó földesúr alig törődött. Amint nem volt, aki robotoljon, a nemesi föld ugarban szégyenkezett, mígnem a szükség eszébe juttatta a volt földesúrnak az addig kicsinylett ajándékot, amit talán Apaffy Mihály hajított oda egy jó ebéd után valamely ősnek: most mind e földeknek Antal Dániel az ura. Míg megvoltak a nagy uradalmak, ki törődött volna ezekkel a fincs-fancs földecskékkel? Mikor pedig az

uradalmak felett megperdült a dob, eszökbe jutott, de nem azért, hogy új életet kezdjenek, ápolják szeretettel a keveset, ami megmaradt. Sohasem látták, szivöket nem kötötte hozzá az a megható szeretet, amely könyet sajtol szemünkből, ha meg kell válnunk a földtől, melyet az ősök verejtéke áztatott.

Most, hogy e kép a csöndes éjszakában végig vonult lelkemen, mintha csöndesülne háborgásom, tisztábban látom a mai nap történetét s hogy Isten háza üres volt, nem fáj oly nagyon. Belátok híveim lelkébe: ha Isten mér csapást reájok, sűrűn állanak vala az Úr asztala körül, a félholt is idevánszorog, hogy részesüljön az Úri szent vacsorában. De az én híveim lelke nem Isten ellen lázong: emberek gonoszsága zavarta meg elméjüket és szivüket. Ime, jól láttam, Bán Mózes uram is csüggedten, szinte komoran hajolt zsoltáros könyve fölé. Az ő nyolcvan esztendejével megérett a halálra s leolvastam arcáról a vágyat: vajha az Úr magához szólítaná. Ő már nem e világba való. Körülötte mindennek, de mindennek megváltozott a képe. Rendre felülkerekednek a jövevények. Apró darabokra

oszlik-foszlik az ősi föld. Hetyke kamaszok, akiknek a nagyapja még az ő szabadszékely portájára menekült a katonafogdosás elől, de még az apjuk is nála ette a cselédkenyeret, most gálán járnak, mint hajdan a nemes úrfiak, tüntetően köszöntik: adjon Isten jó napot, *bátyám uram!* Ezek már mind gazdák. Jó, jó, hiszen áldja meg az Isten mindenkinek a kezemunkáját, a földhöz ragadt hadd gyarapodjék, de mindent ne ragadjanak el tőlünk egyszerre: a földet is, a tiszteletet is. Milyen kavarodás! A leányok űzik egymást a városi módiban: mind kisasszony. A hajukat nem eresztik le többé egy fonatba, nem kötik pántlikába, mind fölkertelik, csomózzák s tollas kalap alá rejtik legszebb ékességüket. Hát ez miféle világ? Hát ezt ki értse?

De bár szemmel láthatóan forrong a vén huszár lelke, látom, hogy szeretettel pihen meg Antal Klárikán, aki áhítattal merül imakönyvébe s akinek könybe borul szép fekete szeme, midőn feléje nyujtom a serleget, mondván: légy hű mindhalálig s neked adom az életnek koronáját. Az ő karcsu termetéről nem rí le a divatos öltözet. Uri leánynak nevelték, ott a városban jó családok

között forgott, de míg ízlése finomódott, megőrizte a falusi egyszerűség báját, nem hidegült el a falutól, nem a népétől, szívében nem vert tanyát a nagyralátás s míg apja, anyja szőtte-fonta a botor terveket, ő csöndesen, szinte észrevétlenül simult vissza a falusi élet egyszerűségeihez. Mint ahogy a kiáradt folyó lassan visszahuzódik medrébe s folytatja útját a föléje hajló fák árnyékában, ezt cselekedte Antal Klárika is s aggódva leste az égen gomolygó fehőket: Ó, Istenem, mi lesz vele, ha megered a zápor!

Alig serdülő leányka volt, amikor nevelőbe vitték, de már akkor nemcsak a virágos kertjét siratta, nemcsak az ő csendesen búgó, burukkoló galambjaiért sajgott a szive: szerette a gyermekszív szerelmével Bán Gergelyt, aki akkor került haza a kollégiumból, amikor őt nevelőbe vitték. A falu népe az én utódomat nézte az eleven eszü diákban, de Isten másként akarta: egy nap temettem el Gergely apját, anyját — szomoru egy történet ez, minőről e faluban nincs emlékezés — s az öreg Bán Mózes, hogy el ne züllődjék az ősi föld, itthon fogta gazdának a Bán-nemzetség egyet-

len sarjadékát. Isten látja lelkemet, engem nem bántott, hogy már oly korán utódomnak emlegették Bán Gergelyt s igaz szivvel sajnáltam a derék fiút, akinek szép álmát a sors oly kegyetlenül foszlatta szét. De csalódtam benne, mert neki csak egy szép álma volt: Antal Klárika. Mit bánta ő, lesz pap belőle vagy nem, csak az övé legyen Klárika. Apja, anyja kelletlenül tűrték eleinte a jobbágy-sarjadékkal való barátkozását, de az új idők szelleme észrevétlen hatalmába ejtette őket is s látván, hogy mások is megalkusznak az idők változásával, ők is megalkuvának. Igaz, hogy a templomban még mindig különszéke van a huszárfamiliáknak, külön a volt jobbágyoknak, de már a falu házán egy széket ülnek s mindennap tapasztalják, hogy a föld növekedésével együtt nő Antal Dániel becsülete. Igaz, hogy ők régi székelyjogon választják a követet s Antal Dániel nem örökölte ezt a jogot, de im, már ő is választ birtoka jogán s ez többet érő, mert az a kiváltságos jog megszünik az öreg székelyek halálával, ellenben nem szünik meg az Antal Dánielé.

— Hát Isten neki, — mondogatta a vén

Bán Mózes, — ha megváltozott a világ, változzunk meg mink is, *amennyire lehet.*

Ezt ő különösen megnyomta: *amennyire lehet.* Ő maga élesztette Gergelyben a hajlandóságot Klárika iránt, mivelhogy az ő lelke látta a jövendő képét. E képnek már mutatkoztak a körvonalai. Az első foglalásnak alig látszanak a nyomai, már csak öreg emberek regélnek arról, hogy ez a dűlő ezé, az a dűlő azé a familiáé volt hajdan. Új nevek kerültek a telekkönyvbe, erdőnlegelőn kinek-kinek annyi a jussa, amennyi a földje után megilleti. Vége a jó világnak, mikor nem vették számon, hány hold a földed s szabadon járhattál a rengeteg erdőben, fejszédet belevághattad akármelyik fába, prédálhattad a közvagyont kedved szerint. Akié a föld, azé az erdő, a legelő. A korlátlan szabadságot fölváltotta egy új fogalom, még a neve is olyan különös: *arány.*

— Arányosítsunk, — követelték a nagygazdák. — Kiki a földje arányában élje az erdőt, a legelőt. Ez az igazság.

Aztán végigsüvített egy másik szó, hogy megreszketett belé minden szegény ember: tagosítsunk!

— A törvény is akarja s mi is akarjuk, — mondták a gazdagok. — Legyen egy tagban kinek ami földje van. Csak így művelhetjük a földünket haszonnal.

— Elpusztulunk! — jajdultak föl a szegényebb rendű emberek. – Erdőből, legelőből kizártak, most még a kicsi földünket is elnyelik.

— Hát Isten neki, — mondotta Bán Mózes, — Úgy akarta ő szent felsége, hogy ezt is megérjem. Legyen meg az ő akarata.

Holott nem Isten akarata volt ez, hanem az Antal Dánielé.

— Tudni akarom, mi az enyém s mi a másé, — kiabált Antal Dániel a falu gyülésén. — Az én földemet ne tapossa más ember marhája. A hová a király nevében állítnak, oda állok: akár kicsi, akár nagy, akár rossz, akár jó, csak tudjam, hogy az enyém.

Voltak néhányan, akiknek szive szerint beszélt Antal Dániel. Akik rég foglalkoztak a második foglalás gondolatával, de félénken elrejtették szivök titkos vágyát. Ám a nagy többség, a szegényebb rend, mintha csak a vészharang kondult volna meg, képéből kikelten, ordítva, átkozódva, gomoly-

gott az aranyparaszt felé. Mint a jégeső, úgy csapódtak Antal Dániel arcába a válogatatlan, csontig sebző szavak:

— Te paraszt! — Hol volt a földed negyvennyolc előtt? — Hol volt az erdőd? — Hát a legelőd? — Még nem laktál jól földdel? — Mindegy, ugy-e, hol kapsz földet? — Nekünk nem mindegy. — Az én földemet nem eszed meg. — Az enyémet sem. — Fogjad, vágjad, hajítsd!

Az ablakon át menekült Antal Dániel a nép dühe elől, többet nem is járt a falu gyülésére. De makacs lelkének szándékát csak megacélozta ez a megaláztatás. — Csak azért is úgy lesz, amint én akarom, — fenyegetődzött az aranyparaszt s im egy napon föltünt a határon egy háromlábu mérő masina, egyre mögéje bújt egy úr, be-benézett az üvegjén, aztán jegyezgetett.

— Mérik a földet! — jajdult föl a szegényebb rendü emberek megdöbbenése.

És ettől kezdve mind üresebbé lett a templom.

Gúnyos, csufondáros szavak repültek a mérnök után.

— Mit akar azzal a kecskelábbal, uram?

Ezt a nevet találták ki a földmérő masinának.

Aztán találtak nevet a mérnökre is. Azzal köszöntötték egymást: Volt-e már kied a *Négyszemközt* inzsellérnél? Mennyit fizetett neki?

Mivelhogy a kerék is jobban forog, ha megkenik a tengelyt, mind többen-többen beszéltek a mérnökkel — négyszemközt. Ő maga adta ezt a nevet az atyafiak szájába.

— Most nem érek rá, jöjjön máskor. Majd beszélünk négyszemközt.

Mint ahogy nem titkolták, ki hány forintért adta el a lelkét a követválasztáskor, szinte dicsekedtek a módosabbak: az én fejem már nem fáj. Derék, fáin úr Négyszemközt inzsellér úr. Ha már úgy van, ahogy van, ha már a törvény törvény, az ellen hiába küzdünk, hát legyen úgy. Aki bírja, marja.

A szegényebb rendüek tehetlenül nézték: mint mérik el talpuk alól a földet. Ami eddig köz volt, a gazdagok kezére jut. Ami kevés földjök van itt ott, egybe mérik ki, valahol messze, a határ szélén. — Hát ezzel mit kezdünk? Kell a kutyának! Itt hagyjuk! Egyék meg azt is. Megyünk Oláhországba.

A vén Bán Mózes hallgatag nyugtalansággal szemlélte a nagy fölfordulást. Ő is beszélhetett volna négyszemközt a mérnökkel, de piszoktól irtózó lelke nem engedte azt. Az unokája folyton tüzelt.

— Megcsúfolnak minket, nagyapám uram. Tudja-e, mi készül? A kertünk lábjától a meddig a szem ellát, mind Antal Dánielnek mérik ki. Azt a földet, amely a Bán-nemzetségé volt, mióta a világ — világ lett.

Mondta az öreg csöndessen:

— Már nem a miénk egészen, fiam. Másoknak is van földje ott.

— De nekünk van ott legtöbb ma is. Minket illet ez a hely s nem Antal Dánielt. Menjen másuvá. Van még föld elég.

Mosolyogva csitítá az öreg a heveskedő ifjút:

— Úgy van jól, ahogy van. Avagy nem az Isten kormányozza-e az inzsellér kezét, amikor a Bán-nemzetség ősi földjét méri ki Antal Dánielnek? Így kerül vissza mind egy talpalatig, ami hajdan a mi nemzetségünké volt. Még több is.

— Vissza bizony, de nem nekünk, hanem a Négyszemköztnek.

— Mit ebegsz, te fiu? Mondjad csak még egyszer, jól hallottam-e?

— Mondom, nagyapám uram, az a föld Négyszemköztre néz. Reám nem. Az én dolgom (szerelmet kellett volna mondania, de ő csak dolognak mondotta) álomlátás volt, egyéb semmi.

— Hiszen, ha jól szemléltem, szeret téged az a leány.

— Az a leány! S haj, Istenem, hát én hogy szeretem! De hiába, meghűlt a levegő nagyapám uram. Leesett a dér időnek előtte. Akkor esett le, amikor az a cudar átlépte az Antalék küszöbét. Hát egyszer csak mit látok? Látom, hogy Klárika félve veteget egy-egy szót nekem. Az apja csak kurtán ümmöget. Az anyja áradozva dicséri Négyszemközt urat. Hogy azon igazán meglátszik a tanulás. Az már fáin úri ember. Klárika el-elfordult, ha szerét ejthette, kiosont a házból s kisírt szemmel jött vissza.

— Ugyan, úgy-e?

— Úgy, nagyapám uram, úgy. Többet azóta nem voltam a házuknál. Nem is megyek, ha beleszakad is a szivem.

Ő csakugyan többé nem lépte át az Antal Dániel küszöbét. S csak nagy ritkán

találkozott Klárikával is. A mezőn, az utcán, a templom előtt. Mind a ketten kerülték a találkozást, jóllehet szivök emésztő epekedéssel vágyódott egymásért. Az ifju lelke forrongott: kerülve kerüllek, ne mondhassa a világ, hogy általad akarom visszaszerezni az ősi földet. A leány szive vergelődött, mint a megsebezett madár: hiheted, hogy másé tudjak lenni? Vagy a tied, vagy a halálé!

Ezt olvastam le Antal Klárika arcáról, midőn feléje nyujtottam a serleget. Ezért intéztem hozzá az ige szavait: Légy hű mindhalálig s neked adom az életnek koronáját.

A templomból együtt mentünk hazafelé. Bán Mózes uram s Klárika szótlanul mendegéltek mellettem s nyugtalanul tekintgettek egy irányba. A korcsma felé. Az tele volt. Messze kiverődött a bódult fejü, keseredett szivü emberek zűrzavaros lármája. Átok, szitok, fenyegetés. S hogy a korcsma elé értünk, nagy tömegben zúdultak ki az ajtón ingatag járásu, hadonázó emberek. És láttam, amint megrettenve áll meg Bán Gergely, arcát vörösre festi a szégyen s vissza akar húzódni a tömeg mögé.

Szólítja a vén huszár:

— Gergely, gyere haza!

Gergely nem hallja a hívást, nem akarja hallani.

A hosszu Rofaj felénk tántorgott s magyarázta, hogy Gergely nem mehet haza. Ő a szegénység vezére. Ő nem hagyja a nép jussát. Nagy, széles tenyerét rátette Klárika gyönge vállára, aki reszketve simult a vén Bán Mózeshez s vigasztalta, hogy ne féljen semmit. A Négyszemközt inzsellért fejbe verik, mivelhogy ott nem sántul meg, de az ő apját nem bántják, csak ne tegye a lábát arra a földre, amely őt meg nem illeti.

Alig tudtunk megszabadulni Rofajtól. Klárika sírva borult Bán Mózes karjára. Gergely pedig ott állott a korcsma pitvarában, két kezébe temetve arcát . . .

— No, no, csendesülj, édes leányom, — motyogott a vén huszár. — Jó az Isten, mindent jóra fordit, úgy-e tiszteletes úr?

— Istené a dicsőség, — mondám meghatottan. — Ő fordítja jóra a rosszat, ha mi gyarló emberek gyöngék vagyunk arra.

Klárika megcsókolta mindkettőnk kezét S búcsúzván, úgy a szivéből rebegte:

— Édes, jó tiszteletes uram, imádkozzék érettem. *Ő érette is!*

E nap történetét itt lezárom. Testem, lelkem fáradt, nem bírom a tollat. Mintha temetésre hívó harang kongását hallanám. Istenem, Uram, vajjon mit hoz a holnap?

*

Egy hete múlt, hogy naplómba az utolsó szót beírtam. Most újra, meg újra olvasom a végső sorokat. Hát csakugyan hallottam a harang temetésre hívó kongását. Mi történt? Oly nehezen tudom eloszlatni gondolataim zürzavarját. Egy bizonyos: Megtörtént a második foglalás. S nem álom, de szörnyü valóság, hogy vértől piros a föld. Még fülembe cseng a gomolygó tömeg éktelen lármája, látom a félelmesen villogó kaszákat, hallom a férfiak vad káromkodását, asszonyok jajgatását, amint megjelennek a törvény urai, hogy kiosszák a földet — a király nevében!

Sápadtan, reszketve huzódnak meg a törvény urai mögött azok a kevesek, akik nyernek a második foglalással. Nyertek volna becsületes úton is. De mind azt mondta magában: ha lehet csavarintani az

igazságon, miért ne csavarintsak? Mindig mondtam s mondom: nincs rossz törvény, csak az emberek rosszak. S ha nem nézem papi palástomat, élére állok magam is ennek a szegény, nyomoru népnek, amely nem a más földjét akarja, csupán a magáét! Szivembe nyilallott minden szó, amint a távoli morajból élesen becsendült a parókiára.

— Itt a mellem, csendőr, lőjj belé!

— Ez az én földem, igaz-e?

— Erdő nincs, legelő nincs!

— Mindent lenyelnek a gazdagok!

— No, élj meg!

— A király nevében . . .

— Erről nem tud a király!

— Menjünk a királyhoz!

— Hé, Antal Dani, bújj elé!

— A király nevében . . .

Akkor előkerült a törvénybíró háta mögül Antal Dániel. Körülötte állottak a csendőrök lövésre készen. Fönhéjázva kiáltott:

— Itt vagyok! Itt is maradok! Ez a föld az enyém! Még az ég is fölötte!

— Ez a föld!? — ordított Bán Gergely. — Ez a föld!?

Száz meg száz kar emelkedett föl egyszerre, összegomolyodott ellenség, jóbarát.

És hallottam a szivettépő sikoltást: Gergely! Gergely! megállj!

És mintha láttam volna párját védő madár szárnya rebbenését: ehhez volt hasonlatos Antal Klárika. Ó, mit gondolsz, kis gilice, talán gyönge testeddel akarod megvédeni a te veszni indult társadat?...

Igen, igen, mintha láttam volna párját védő madár szárnya rebbenését.

Aztán lőttek a csendőrök. És következék erre halálos csönd, pillanatig tartó halálos csöndre vad üvöltés, átkok, szidalmak fergetege, amely ezer jajt kapott a szárnyára s úgy üvöltött végig a határon. Már ott vagyok én is az összekavarodott tömegben. Ereimben megfagy a vér: ott fekszik Antal Klárika a földön, a vértől piros földön. Odébbat áll megtörten, holthalaványan Bán Gergely, bambán mered szeme a földre, nem látja, mint rakják kezére a bilincset. Egy könye sincs azért, ki érette halt meg, fölfogván testével a neki szánt golyót.

Hová lett az emberek szivéből a gyülölet? Imé, ha telhetetlen volt Antal Dániel, szörnyen meglakolt. Övé ez a rengeteg föld — s ezt mind oda adná egy szóért, egy mosolygásért. Apa, anya, ráborul a halottra:

kelj fel, kelj fel, édes lányom, ékes gyöngyvirágom! Nyisd fel a szemedet én gyönyörüségem! — Nem kell sem ég, sem föld, csak szavadat halljam! — Mosolyogj még egyszer az édesanyádra. — S az édesapádra!

Százszor szólogatják, ezerszer csókolják: nem nyitja föl szemét, nem mosolyog többet. Ami szép volt rajta, ami jó volt benne, mind elészámlálják. Angyal volt ő, angyal. Harmat hullása volt a születése is: még fájdalma sem volt! . . . Halljátok, emberek?! Harmat hullása volt . . . Madárnak sem vétett — igaz-e, emberek? Madárnak sem vétett . . . Az ő halála lesz büneink váltsága, — halljátok, emberek? Büneink váltsága . . .

Csöndesen mormolták mind, kik körül álltak: büneink váltsága . . . büneink váltsága . . .

Történet három juharfáról.*

Tetszett az Úrnak, hogy midőn készülődtem vala közönséges világi történetnek az írására, megszomjuhoztatá az én lelkemet a könyvek könyvére, a Szent Bibliára. Tetszett az Úrnak, hogy megtaláljam a Zsoltárok könyvében juharfának elszáradt levelét. Ime, mondám, a kéz, amely juharfának zöld levelét egykoron leszakítá s e szent könyvnek lapjai közé helyezteté, nyilván rég elporladott; imé, e levél is romlandóságnak indúlt; de megmaradtak alatta az írásnak szavai s meg is maradnak mind az időknek végezetéig. Szép gyengén fölvevém juharfának elszáradt levelét s olvasám a 37-ik Zsoltár verseit, amint következik:

* Felolvasás az erdélyi ev. ref. egyházkerületi közgyűlés alkalmával Székely-Udvarhelyt, 1901 május 30-án rendezett *egyházi estén.*

1. Ne boszankodjál a hitetlenekre s ne irígykedjél a gonoszul cselekedőkre:

2. Mert mint a fa hirtelen kivágattatnak és mint a zöldellő fű elszáradnak.

3. Bízzál az Úrban és cselekedjél jót: lakozzál e földön és élj hit által.

4. Gyönyörködjél az Úrban és megadja néked a te szivednek kérésit.

5. Hagyjad az Úrra a te utadat és bízzál őbenne és ő megcselekszi.

6. És kihozza a te igazságodat, mint a világosságot; és a te itéletedet, miképpen a délt.

7. Vesztegségben légy az Úrban és várjad őtet; és ne boszankodjál azok ellen, akiknek jó szerencsés életök vagyon; és akik gonosz tanácsot követnek.

8. Szünjél meg a haragtól és hagyd el búsulásodat, ne boszankodjál, hogy te is gonoszt ne cselekedjél.

A zsoltár e nyolc versét borítá juharfának elszáradt levele. S ámbátor nem szentbeszéd, de világi történet, amit ez ünnepi alkalommal elmondandó vagyok, képzeljétek vállamra a szent palástot s engedjétek, hogy ismételjem a zsoltár nyolcadik versét: „Szünjél meg a te haragodtól és hagyd el búsulásodat; ne boszankodjál, hogy te is gonoszt ne cselekedjél.“

És most jertek velem, jertek messze földre, a franciák földjére; franciáknak földjén rengeteg erdő szélére, ott emelte égnek ennekelőtte száz esztendőkkel hatalmas koronáját egy vén juharfa. Ennek a vén juharfának árnyékában fekvék egy székely katona, akinek véres volt a melle, sápadt az orcája. Ide vánszorgott nehéz sebével a székely katona, kinek Huszár István volt a neve. Vala pedig a vén juharfa tövében egy forrás. Annak vizével kimosta az ő sebjét és megenyhíté szájának emésztő szomjuságát. S bekötözvén sebjét, jótékony álmot bocsátott rá az isteni kegyelem. Juharfának földig hajló ágai ráborultak, széltől, esőtől megóvták s mikoron újra fölragyogott Isten áldott napja: nagy erőt érzett az ő tagjaiban. És fölnyitván szemét, juharfának néhány magját pillantá meg a földön. Fölszedé a magokat s föltekintvén háládatos szívvel a fára, mondá:

— Áldjon meg az Isten, vén juharfa. Állj és virulj te mind az időknek végéig. Te szállást adtál a szegény székely katonának; sűrű leveles ágaiddal ellenségnek gyilkos szeme elől eltakartál. Imé, elteszem e magokat s ha Isten haza vezérel az én szülő-

falumba, elültetem az ő háza mellé, az ő dicsőségére.

Isten haza vezérelte Huszár Istvánt s hogy elkövetkezék a tavasz, vevé a magokat, elméne a templom kertjébe s romladozó kerítésnek a tövébe elülteté a vén juharfa magjait. És tett ekkor szent fogadást Huszár István: ha Isten fiúval áldja meg, az ő szolgájának neveli azt, hadd hirdesse az ő dicsőségét.

Isten megáldotta fiúval Huszár Istvánt s ő megtartá a fogadást. És megérte, hogy nagyra nevekedék a mag, mit messze földről hoza; látta, mint terülnek szét a fa ágai s látta ülni árnyékában a falu népét. És megérte, hogy ámbátor egy próféta sem kedves az ő hazájában, az ő fiát választák papjoknak az ő atyjafiai. S ha él vala még egypár esztendőt, nagy csodadolgot látnak vala az ő szemei: ámbátor „egy sütetből elég egy lepény", ime mégis megválaszták papjoknak az ő unokáját is, akinek neve szintén Huszár István vala. Aki dali szép ifju volt s szelid az ő lelke, miként egy leánynak. Talán még szelidebb. Jézusi szelidség volt az ő szelidsége; az volt az ő alázatossága; az volt az ő béketürése; az

volt az ő Istenben való erős bizodalma. És költői lélek volt tiszteletes Huszár István, egy kicsit merengő, egy kicsit ábrándozó. Az ébredő tavasz ott találta a vén juharfa mellett, ahol ő elmélázott órák hosszaiglan; mikoron pedig zöldbe borult a fa koronája s a madaraknak nagy serege zengette a tavasz dicséretét a lombok rejtekéből, gyermekes öröm szállotta meg egész valóját s isteni gyönyörűségtől túláradó szive áldva áldotta a jó öreg nagyapót, aki e fának magját messze földről elhozá s elülteté Istennek dicsőségére, a késő nemzedékek szivének, szemének gyönyörűségére.

Ez a juharfa valóban isteni szép volt, formájában minden más fától különböző. Növésében előkelőség, koronájában simaság, egyenletesség, mintha hirdetni akarta volna az eredetét; de jobban ha szemügyre vetted, megtalálni vélted benne a magyar föld formáló erejét: a magyar faj komoly méltóságát s csöndes mélázásra hajló természetét. De ne essünk tulságba, legyen tökéletes az igazság: Huszár Istvánnak a legszebb lett volna ez a fa a világnak minden fái közt, ha nem is a nagyapja ülteti: ő ennek a fának árnyékában, ő e fa madarainak zen-

gése közt tartott először a kezében egy kicsi, remegő kezet; e fának árnyékában mondotta először ezt a szócskát: szeretlek.

Ez a vén fa volt tanuja két fiatal szív ébredező szerelmének, édes ábrándjainak és tanuja volt sűrű sóhajtásoknak és könyhullatásoknak is. Mert mintha csak azt célozta volna Istennek bölcsesége, hogy e szerető szíveket egy egész életre megerősítse az ő szerelmökben: kemény szívvel nagy erős kevélységgel verte meg az aranyhaju Margit apját, aki földesúr vala; akinek beláthatatlan nagy kertje a templom kis kertjével szomszédos vala; s akinek kertjébe behajlának a vén juharfa ágai. Balázs úr (a másik nevét nem tudom, de ugy-e ennyi is elég a nevéből?), igen, Balázs úr, aranyhaju Margit édesapja, rideg özvegyi életet élt, a világtól visszahúzódott s bár házával szomszédos volt Istennek háza, az ő lelke nem érezte azt a szomjuságot, amely nem hasonlatos a testi szomjusághoz: édes, üdítő ez a szomjuság, szárnyat ád a léleknek, közelebb viszi Istenhez. Úr volt Balázs úr, abból a fajtából, amely kicsinyli Istennek szolgáját; asztalához ülteti vasárnaponkint, mivelhogy ezt cselekedte az apja is, nagy-

apja is; megtízszerezve küldi a kepét, mivelhogy ezt cselekedte az apja is, a nagyapja is. Ő is megadta a papnak, ami a papé, sőt még többet is; de nem adta meg Istennek, ami Istené, nyilván abban a gondolatban, hogy Istennel úgy sem lészen találkozása, ellenben a pappal — na, azzal találkozott.

Ott találkozott a vén juharfa mellett, még pedig az ő kertjében. Ott bolyongott aranyhaju Margit s tiszteletes Huszár István, kéz a kézben, szőtték-fonták a jövendőt, de hajh, mindegyre összebogozódtak a szines szálak: összebogozta egy láthatatlan kéz. Láthatatlan, de nem az Istené. A Balázs úr keze volt az.

Hosszu csönd előzte meg tiszteletes Huszár István halk sóhaját. És mondá:

— A te apád szive tele van gőggel, Isten szolgáját kicsinylő kevélységgel. Vajj' remélhetem-e valaha, hogy fiának elfogadjon?

Felelet helyett mondá a leány:

— Tekints e fára. Nézd, már sárgulnak, hullnak a levelei. Mikor ez a fa újra kizöldül: tied leszek. „Gyönyörködjél az Úrban és megadja néked a te szivednek kéré-

sét.“ Nem ez volt-e beszéded teksztusa mult vasárnap?

Láttatok-e már ölyvet lecsapni galambra? Imhol tör elő a fák és bokrok sűrűjéből Balázs úr. Arca a színek sokaságában játszik, reszket egész testében, durván ragadja meg aranyhaju Margit kezét, aztán balkezével a templom felé mutat: ott az ön kertje, tiszteletes úr! És elvonszolja magával a félig alélt leányt.

És állott egy helyben Huszár István, miként egy sóbálvány. És nem jövének szavak az ő ajkára. Gyávának és nyomorúltnak érezé magát. Majd bemene az ő hajlékába. Rettentő harag háborgott az ő lelkében. Akkor elévevé a Szent Bibliát. Olvasá a Zsoltárok könyvét. S mikoron olvasá ezt a verset: „Szünjél meg a haragtól és hagyd el búsulásodat; ne boszankodjál, hogy te is gonoszt ne cselekedjél,“ — lecsendesüle az ő haragja s imádkozott a hitetlen, kevély lelkü emberért.

Ám amíg ő imádkozék, gonoszságon jártatá elméjét a hitetlen, kevély lelkü ember. Mert imé elmult az ősz, elmult a tél, s komoran áll a juharfa, rügy nem fakad ágain, a madarak alig szállnak rá, búsan tovább-

röppennek, át az Istenházára: onnét nézik, vajjon mi lelte az ők kedves fájokat, amely nekik tavaly szállást adott, esőtől, széltől megvédte, óh Istenem, vajjon mi lelte? És ott álla tövében Huszár István s megered szeméből a köny zápormódjára.

— Óh, a gonosz, óh, az Istentelen! Édes szép fám, kit Istennek dicsőségére, embereknek gyönyörűségére ültetett az én nagyapám, gonosz kezek alattomosan megfurdaltak, kiszárasztottak!

Ráborult a fára és siratta, mint ahogy kedves halottunkat siratjuk. És vonaglott a szive rettentő fájdalomban, mivelhogy annak apja cselekedte ezt a gonoszságot, akit legjobban szeretett e világon.

De im, megérinté vállát gyöngén egy puha kéz. Ott álla előtte aranyhaju Margit. És ő is ráborult a fára s zokogott: apám, apám, mit cselekedtél!

Aztán következék hosszu, fájdalmas csöndesség. Fájdalmas csöndességben fölszáradának a könyek s szólásra nyilának az ajakak.

Mondá aranyhaju Margit:

— Utolsó szavaimra emlékezel-e?

Felelt az ifju:

— Hogy emlékezem-é? Vaj' feledhet-

ném-e a szavakat, amelyek lelkemnek erősségei valának?

— Óh, jaj nekünk, — jajdult föl aranyhaju Margit, — lám, itt a tavasz s a mi fánk nem zöldüle ki!

Akkor megfogá az ifju a lány kezét s mondá, amint következik:

— Ne legyen csüggetegség a te szivedben. „Hagyd el búsulásodat.“ Azt kérdem én tőled: Isten akáratja volt-e, hogy elszáradjon a mi juharfánk? Ugy-e nem? Vajjon megronthatja-e halandó keze a mi szerelmünket, amelyet Isten keze plántált a mi szivünkbe?

Fölvidult e szavakra aranyhaju Margit arca, szeme mennyei fényességben ragyogott s mondá az ifjunak nagy erős elszántsággal:

— Jer hát velem, hadd búcsúzzam el az édesapámtól. Nincs többé helyem az ő házában.

És elindulának, kéz a kézben, szent nyugalommal szivökben. Állott pedig Balázs úr a ház pitvarában s a megdöbbenéstől nem jött szó az ő ajakára. Ezenközben aranyhaju Margit nyugodtan emelé szemeit az ő apjára s mondá szelíden, fölindulás nélkül:

— Hallgasd meg az én szavaimat, édes jó apám. Hallottad, ugy-e, mit igértem ennek az ifjunak? Azt igértem: mikor a juharfa újra kizöldül, övé leszek. Itt a tavasz s a fa nem zöldült ki. És én mégis az övé leszek. Övé, mert nem Isten akaratjára történt a mi kedves fánk elszáradása. Övé, mert nem ronthatja meg halandó keze a mi szerelmünket, melyet Isten keze plántált a mi szivünkbe. Apám, édes jó apám, ne szállj perbe Istennel, anyám emlékére kérlek, ne sajnáld tőlem áldó szavadat.

De Balázs úr szivéről nem olvadott föl a jég s felelt ridegen, fagyosan.

— Szabad az út, mehetsz. Áldó szavamat hiába kéred: nem adom, de átkomtól se tarts. Sem áldás, sem átok! Eredj.

Meghajtá fejét aranyhaju Margit s mondá:

— Köszönöm, apám, hogy nem átkozál meg: az áldásodat — bizom Istenben — elhozod majd utánam!

Némán hajtotta meg magát tiszteletes Huszár István s elvezeté az ő szivbeli mátkáját egy attyafiához: ott lészen maradandó, mig a menyegző napja elkövetkezik.

Mostan pedig indul e világi történet a vége felé.

Tekintsetek be tiszteletes Huszár István csöndes hajlékába. A szeretetnek, a megelégedésnek, a csöndes vidámságnak s az Istennel való társalkodásnak hajléka ez. Estédenként zsoltárok hangja árad ki a nyitott ablakon. Gyönge szellő szárnyára kapja aranyhaju Margit lágyan csengő énekét. Lágyan csengő ének nyomán száll mély férfihang. És száll velök halkan, csöndesen, méla hangja a harmóniumnak. És szállván szállnak a hangok a házig, ahol csukottan, porosan szomorkodik egy zongora. Az, amelyen pajzán dalokat játszott aranyhaju Margit egykoron. És föl s alá jár a házban egy ember, aki elveszítette a lelkének nyugodalmát; aki perbe szállott Istennel, emberrel, magamagával; aki szeretne már szeretni; aki emésztő szomjúsággal szomjúhozza a szeretetet, de hajh, zavarosak még az ő elméjének gondolatjai, homályosak még az ő szemei: nem találja az utat, amely az üdítő forráshoz vezet. Minden nap egy esztendő az ő vergődő lelkének s ime, mégis hogy elrepült az idő: már gyermekek édesen csengő hangján is száll feléje a zsoltár. Lehet-e szebb az angyalok kórusa, mikor nagyok és kicsinyek együtt énekelik:

Szívemet hozzád emelem,
Es benned bízom, Uram.
És meg nem szégyeníttetem,
Nem nevet senki rajtam.
Mert szégyent nem vallanak,
Akik hozzád esedeznek.
Azok pironkodjanak,
Akik hitetlenül élnek.

Szívébe nyilallik minden szó, minden hang. Bódult szívvel, bódult elmével bolyong a kertjében, lopva át-átpillant a kerítésen, látja, amint játszadoznak unokái s nem mehet hozzájuk: ott áll komoran a kiszáradt juhar, mint egy tilalomfa. De mégis nekibátorodik, a kerítéshez szólítja a gyerekeket s azok jönnek engedelmesen.

— Jertek át hozzám. Tudjátok-e, hogy én a nagyapátok vagyok.

— Tudjuk, de nem lehet, — mondja Palkó szomoruan.

— Mennénk, mondja a kicsi Margit, de nézze, nagyapa, nem akar kizöldülni a juharfa.

— Mit ebegsz, te gyermek?

— Azt, hogy kérdeztük mi az édesapánkat: mikor megyünk már a nagyapához? Ó, de jó volna ott, hiszen neki olyan nagy kertje van!

— S mit mondott az apátok?

— Nagyon szomoru lett erre az édesapánk s azt mondá: majd ha a juharfa kizöldül . . .

Ah, de beborult az ég Balázs úr feje fölött! Szédülve, támolyogva megy tovább, bolyong a kertjében s föl-fölsír a szive: óh jaj, mit cselekedtem! Az a fa nem zöldül ki soha! Soha!

De ime, mi történt. A kertnek legtulsó szegeletében meggyökereznek az ő roskadozó lábai; látván látja s nem akar hinni szemeinek: sudárnövésü fiatal juharfa áll ottan egymagában, épp most fakadnak duzzadó rügyei! Félelem és öröm kavarog a szivében s kérdi hangos szókkal: ki ültetett ide téged, te juharfa? És felel neki egy belső szózat: Te gyarló ember, mely különös a te kérdésed. Avagy látsz-e ezen a tájékon több juharfát? Nem találja-e ki a te elméd, hogy ama fának, melyet te halálra itéltél, egy magját elhullatá itten valamely égi madár, az a mag megfogant s ime szép sudár fa nevekedék belőle.

Összekulcsolá kezét az öreg ember s kiáltá fennszóval:

— Óh mely nagyok a te csudatételeid, Uram!

És elméne s mindjárt jöve is vissza. S hoza magával ásót. És kiásá a fiatal juhart s vivé a juharnak melléje. Ottan ása gödröt, abba beleülteté. És szólott az ő unokáinak: hozzatok vizet, fiaim, öntsük meg e fának tövét.

Látá vala pedig ezt tiszteletes Huszár István az ő hajlékának ablakából. És szólítá aranyhaju Margitot:

— Jer, jer, tekints oda. Imé, a te apád közeledik a menyország kapujához.

Ráhajolt szelíden aranyhaju Margit az ő urának vállára s mondá: menjünk oda mi is, öntsünk vizet a fa tövére.

Mondá tiszteletes Huszár István:

— Ne láttassuk mi még magunkat. Várjuk türelemmel, míg kizöldül ez a fa.

Elvégezé az öreg ember az ültetést és megcsókolá az unokáit, mondván:

— Bizony mondom néktek, nemsokára átjöttök ti az én kertembe.

Mostan pedig legyen vége e világi történetnek, mely hosszabbra terjede, semmint gondolám. Mostan pedig jertek Istennek házába, mert halljátok, szól a harang, hirdet-

vén Jézus föltámadását, a halálon való nagy diadalmát. Jertek, jertek s nézzétek az öreg embert, aki könybeborult szemmel áll a fa előtt, amelyet ő ültetett, s amely kibontá szép zöld leveleit a föltámadás szent ünnepére. Nézzétek, mint borul nyakába aranyhaju Margit az ő édesapjának, aki elhozta neki az áldást e fának képében. S hallgassátok meg tiszteletes Huszár István szavait, aki a fa köré szólítá az ő hiveit s mondá, amint következik:

— Jertek, jertek, kedves atyámfiai, hirdessük az Úrnak dicsőségét, akinek „erőssége kimondhatatlan, bölcsesége számlálhatatlan". Ime, kiszáradott volt a fa, amelyet Istennek dicsőségére, a híveknek gyönyörűségére ültetett vala az én nagyapám. Ám a kiszáradott fának magját Istennek keze puha földbe ülteté, a kicsiny magból nevekedék szép fiatal fa: hirdetni mindeneknek az Úrnak az ő nagy csudatételeit. Nézzétek e fát s hirdessétek megerősödött hittel Istennek dicsőségét, mert bizony mondom néktek, a mi anyaszentegyházunk életefáját példázza e fának csudálatos története. És nézzétek ez öreg embert, aki mostan érkezék meg hosszu vándorlás, tévelygés után Istennek házához;

nyissatok utat neki, hadd lépje át a szent küszöböt!

Megfogá pedig akkor egy kis fiu és egy kis leány az öregember kezét s bevezeték őt Istennek házába. És fölzendült a diadalmi ének: „Ez husvét ünnepében, Dicsérjük Istent szívvel!“ S im, belezokog egy remegő hang, amelyet e helyen még nem hallottanak: Dicsérjük Istent szivvel...

Vajjon fölhat-e az égbe? Ugy-e, föl?

A vén zsellér.

A vén zsellérről mondok rövid, igénytelen történetet, akinek élete folyásán nem változtatott negyvennyolc: zsellér volt apja, nagyapja, minden őse, annak született ő is s im, halljatok csudát, ő boldogabb mindnyájunknál, kik világ pompájában éljük le életünket. A ház, amelyben született, rozoga kis kunyhó volt már akkor; emberemlékezet óta tatarozzák, foldozzák fazsindelyes födelét; az idők folyásán épült a szűk udvaron új zsellérház, cserépfedelü, megkínálták vele, de ő mondá: itt halt meg a nagyapám, az apám, itt születtem én, itt akarok meghalni.

A vén Dimén — már csak megmondom a nevét — szürkehaju ember volt már kicsi deákkoromban, én voltam az ő kis gazdája s hogy egyszer-másszor dugtam neki egy-

egy zacskó dohányravalót, azzal ugy-e nem vétkeztem nagyot? Ez ő neki igen jól esett, cserébe mondott nekem sok szép mesét: szomorút, vidámat, kacagtatót s az ő együgyü elméje nem győzte csodálni, hogy én azt a tenger hazugságot mind papirosra jegyeztem. De a dohányravalónál is mintha jobban esett volna az ő egyszerü szivének, amikor meg én mondottam mesét neki arról, hogy valóképpen ember s ember közt nincs különbség, a zsellér is olyan ember, mint a gazda s ha a gazda házat ad a zsellérnek, azt a zsellér ugyancsak megszolgálja. Nagy nehéz munkával szolgálja meg. De még a nóta is azt mondja, azt a nótát pedig úr írta:

Zsellér vagy te, én meg székely,
De egünkre egy nap jő fel.
Egy eső hull a földünkre:
Mért lennék hát különb mint te?

— Jaj de szép szózat, — mondta Dimén, — az Isten tartsa meg, aki ezt a szózatot kifundálta.

— Meghalt már, — mondtam én.

— Kár érte, — mondta ő. — Isten nyugosztalja s áldja meg haló porában is.

Ah Istenem, hogy repül az idő! Minden

megváltozott az én kicsi falumban: a magas fedelü székely faházak helyére épültek alacsonyfedelü cifra kőházak; a zsupfödeles csürök eltüntek, csupán egy szomorkodik még, éppen a mi házunk tájékán s jó, hogy még itt szomorkodik, máskülönben hová szállana a gólya, a kedves gólyamadár, akiről én a gyermekeknek annyi sokat összehazudoztam, hogy csak a jó Isten a megmondhatója! Mit mondok, csak ez a zsupfedeles csür! Régi mivoltában, rozogaságában szomorkodik, szégyenkezik a zsellérház is s a lakója most is a vén Dimén.

A haja már hófehér; kaszaveréskor ókulárét tesz, de a karja még mindig bírja a kaszát, ha nem is áll a sorban elsőnek, ha nem is néz vissza társaira, mint hajdanán, biztatva, ingerelve: utánam, legények, vágjatok ki a sorból! Ő bizony most utolsónak került, keskeny rendet vágva hajladozik a többi után, most őt biztatják: no, öreg, vágjon ki a sorból. De ez már nem ingerli őt. Legyint a kezével s mondja: jó, jó, csak ne siessetek olyan erősen, úgyis oda kerültök, ahová én. Oda, oda, utolsónak . . .

Egyébként hiába ingerkednek a vén zsellérrel, én már csak a pártján vagyok

mert ő most is több ember sok fiatalnál. Alapos ő minden dolgában, mivelhogy még abból a régi jó világból való matéria, amikor az emberek kevesebbet dolgoztak, de azt a keveset emberül végezték. Nem nézték folyton félszemmel a napot: mikor száll le a hegyek mögé. A „bajjal baj van“, mondja a vén zsellér, ami székelyről magyarra fordítva ennyit jelent: a munkával munka van. Meg kell adni a módját. Hamar munka ritkán jó, — igaz-e?

Ah, ha látnátok a vén zsellért, amikor tavasz jöttén ülteti nálunk az oltványokat, az erdei csemetéket. Mennyit zsémbel a fiatalokkal! — Hát azt hiszed, hogy az megél úgy, ahogy te ülteted? Morzsold össze a földet s úgy hintsd a gyükerire, hóhárom adta! Azt gondolod, úgy-e, hogy csak belé szúrod a földbe, mint a fűzágat s megfogan? Nézz ide. Látod-e ezt a sok fiatal fát? Ezt mind én ültettem s mind megfogant, — igaz-e, uram?

— Igaz, öreg, igaz.

Így ültettük s ültetjük esztendőről esztendőre az ősi kertet, de egyszer — gondolom, tavaly előtt volt — olyan sanyaru hideg szél lepett meg ültetés közben, hogy még a

vén Dimén is magára húzta a zekéjét, a pipájának csak a szárát szopogatta és ümgetett folyton, kedvetlenül csóválta a fejét.

— Mi baj öreg?

— Ma az ördögnek dolgoztunk, uram.

— Nem fogannak meg a fák, ugy-e?

— Hiszen ami megfogan — mogfogan, — bölcselkedett az öreg. — Emberé a munka, Istené az áldás.

— No én meg azt mondom, ha csak felerésze megfogan, öt pengő üti a markát, öreg.

Mondta a vén zsellér:

— Sok lesz az uram.

— Mi? A fa vagy a pénz?

— A fa is, a pénz is.

— Hát csak bízza ezt az Istenre s reám.

Körénk verődtek a napszámosok, ezek is igértek az öregnek, ki egy piculát, ki kettőt, ha a félnek bár felerésze megfogan, de az öreg ezeket letorkolta: mit akartok a piculákkal, sok rongyos! Induljatok haza s feküdjetek le.

Na, telt, mult az idő, kinlódtak a szegény fenyőfák, — mert azok voltak szerencsére, amiből nálunk van bőséggel, — ki megfogant s zöldelt szépen, ki hervadozott,

sárgult: kezdettem búsulni, nem a fák, a vén zsellér mián. De bánat ide, bánat oda, el kellett búcsuznom a háztól, a kerttől, zöldelő és sárguló fáktól: Isten óvja őket, embernek, fának az ő kezében az élete. Isten őszentfelsége pedig úgy akarta, hogy mikor a következő tavaszszal újra hazamentem fát ültetni, lesárgultan találtam az én kicsi fenyvesemet, alig zöldelt tél-tul egy-kettő.

— No öreg, — ingerkedtek a vén zsellérrel a fiatalok, — hol az öt pengő?

— Ne helytelenkedjetek, — morrogott a vén zsellér.

— Különben kendnek mi öt pengő — vetette oda egy legényecske, — mikor huszonötöt kapott a kormány őszentségétől!

A kormány szóra már én is fülelni kezdettem, mert hiába, mi türés-tagadás, a kormány mégis csak kormány, illő tudni, mit csinál a kormány őszentsége.

Itt, amint halljátok, a kormányt eléggé megbecsülték, őszentségének titulálták s nem érdemetlenül, mert való igaz, hogy a vén Diménnek huszonöt pengőt adott. Emberek, hallgassatok ide, a vén zsellérnek egyszer volt huszonöt pengő forintja! Mindjár tud-

tam, honnét fuj a szél, sőt már haloványan emlékeztem is, hogy tavaly vagy mikor én is adtam valami irást az öreg mellett, hűségéről, becsületességéről bizonyságot tevőt, de igazán meglepett, hogy annyi sok hű és becsületes ember közt az én vén zselléremet találták leghivebbnek, legbecsületesebbnek.

— No, ez szép dolog, öreg, — mondám — Mit csinált azzal a tenger pénzzel?

A vén zsellér nem felelt. Fejjel belebújt egy gödörbe, túlságos lelkiismeretességgel morzsolta a földet, piszmogott, ügyetlenkedett, a fejét sehogysem akarta fölemelni.

— Egy rézgaras sincs már abból, — feleltek helyette nagy készséggel s csunya kárörömmel a többiek. Az egyik még ki is tartotta a tenyerét, ráfujt, mutatván, hogy mint tünt el a tenger pénz, mit Pestről küldött kormány őszentsége s amit a főszolgabíró őméltósága tulajdon kezével adott át. És szózatolt hozzá olyan szépen, hogy sírtak minden renden levő népek, még a föld is sirt alatta, olyan gyönyörü volt az a szózat.

Most már a vén zsellér is fölemelte a fejét, rátámaszkodott az ásó nyelére s mélán, szomorúan nézett maga elé. Nem törődött az emberek beszédével. Ugyan bizony

mi nagy dolog is van abban, amit ezek itt elémondanak. Hát igen, annyi a szegény, földhözragadt ember a faluban, hogy szereszáma sincs. Jött ez is, jött az is.

— Lelkem András bá', kendet Isten megsegélte, — meg is érdemelte, — nézze kend, egy véka kukoricát kéne vennem, adjon egy pengőt, megfizetem becsülettel.

Hát ő hogyne adott volna!

Jött a másik: — Édes lelkem, komám uram, az adóért majd megnyuznak, kendre rátekintett a jó Isten, segéljen meg nagy nyomoruságomban, úgy-e, megsegél?

Hogyne segélte volna meg.

De azt ki tudná előszámlálni, hogy hányféle nyomoruság kopogtatott be a vén zsellér ajtaján? És egy sem kopogtatott hiába. Ott volt köztük az öreg napszámos-asszony is, kinek meghalt szép növendék leánya s nem volt szemfedélre való pénze. Úgy-e, mehetett volna a gazdagokhoz, de lám, a szegényt a szegényhez húzza a szíve, attól inkább remél segedelmet, ha van miből. És volt még miből, mert a vén zsellérnek maradott abból a tenger pénzből, amit neki aranyos rámás képnek a kiséretében küldött a kormány őszentsége.

Mindezt pedig csufondárosan, a vén zsellér együgyüségét, könnyelmüségét kárhoztató szavakkal mondák elé nekem az emberek s még azt is hozzávágták szegény vén fejéhez: bezzeg most jó volna, ha megfogantak volna a fenyőfák!

Állott pedig a vén zsellér némán s könybe borult a szeme. S úgy kellett lenni, hogy könybe borult az én szemem is, mert ime, halljatok csodát, azok az elsárgult levelü fenyőfák egyszerre megelevenedtek, buja zöld szint váltottak: csodát művelt az Úr!

És szólék az emberekhez:

— Nézzetek ide, emberek, mi csoda történt. Én egyetlen sárgult levelü fát sem látok itt. Rosszul látok, ugy-e, mondjátok ti? Bizony mondom nektek, zöld itt a fa mind.

— Hát ez hogy lehet? — kérdék álmélkodva az emberek.

— Az úgy lehet, hogy én annak látom. Mert másnak látom én annak a vén embernek is a cselekedetét, mint ti. Most már értitek-e az én szavaimat?

Az emberek hallgattak, megzavarodva néztek össze:

— Ide, öreg, ide. No ne köszönje. Hát nem látja, mily zöldek a fák? . . .

Egy juhról s egy bárányról.

Október vége felé járt az idő, friss hó borította a Kapushegy kopasz fejét. Az öreg Virág Péter, a juhok pásztora, búcsuzott az erdőtől: Isten áldjon, erdő, tavaszig nem látsz! A juhokat a hirtelen jött hidegség pásztor nélkül is egy csomóba terelte, összebujtak, egymáshoz simultak s úgy eregéltek le a hegy oldalán, a falu felé. Otthon a juhos gazdák már mind kint ácsorogtak az utcán: a hó, amely a Kapushegy fejéről lefehérlett a faluba, minden híradás nélkül jelentette, hogy jönnek a juhok. Aggódva találgatták, vajjon az éjen, hogy olyan hirtelen elkövetkezék a tél, nem esett-e kár. Bizony, az idei bárányok közül a gyöngébbek meg is fagyhattak. De nem fagyott meg egy sem, amiért áldassék Istennek szent neve, mert hiába, a bárány

csak bárány, pár forintot ér, de szegény embernek ez is elég nagy kár s aztán — bárányból lesz a juh, aki gyapjával, tejével, bárányával uzsorakamatot fizet.

Vagy háromszáz juh volt Virág Péter kezén s azokat mind becsületesen át is számolta a kis kapukon, kinek annyit, ahányat a kezére adott Szent-György napján. Mit mondok: egy juh hiányzott. Azaz hogy, amint Gál Béni mondta, „hibádzik". Gál Béni katonaviselt legény volt, apja nem élt, anyjával együtt gazdálkodott s úgy hirelték a faluban, hogy a farsangon asszonyt visz a házhoz, ámbátor nem tudták, kit, mert ide is járt, oda is járt, de seholsem ragadt meg egészen. Mindegy, hiszen ennél most úgyis fontosabb: hol a juh?

Újra meg újra számolják: huszonnégy volt, holott ő huszonötöt adott Virág Péter kezére. Végigjárták a juhos gazdákat, hátha valahol elvegyült, de bizony hire-pora sem volt a Gál Béni juhának. A legjobbnak, a legszebbnek, akinek hófehér gyapja a földet seperte, s ha bégetett, az nem is olyan volt, mint a többi juh bégetése, — vannak emberek, akiknek az éneke alábbvaló. Igen, az

elveszett juhnak, amint ez szokott történni e világon mindenféle elveszett holmival, megnőtt a gyapja, megszépült a hangja, sőt ki venné zokon Gál Bénitől, — azt állítván, hogy az elveszett juh okosabb volt sok embernél.

— No, ez elvesze. No, ezt jól megpásztorolá, Péter bá'.

— Mit! — pattant föl az öreg pakulár, — ötven esztendeje őrzök juhot, s az én kezemről még egy sem veszett el. A te juhod is megvan. A föld fenekéből is elékerítem.

— Hát csak keritse elé.

— Azt is tudom, hol van. A bükszádi emberek juhai közé vegyült.

— Biz' a meglehet, — mondották egyszerre mind az összecsődült gazdák.

— Minek is fogadjuk el a bükszádi juhokat a mi legelőnkre, — békétlenkedett Rofaj Máté, akinek két juha volt, az is öreg. Nem jut a mi juhainknak elég fű s még el is vegyülnek idegen juhok közé.

Mondá Virág Péter:

— Kend hallgasson, Máté uram. Örvendjen, hogy a két dögleni való juhának nem a bőrét hoztam haza. Azoknak nem kell fű

tavaszszal. Hanem azt mondom, hogy itt ne töltsük az időt, még ma megjárhatnók Bükszádot, Béni ecsém.

— Hát járja meg, — mondotta Béni.

— Ejnye, ecsém, ne beszélj velem ilyen kurtán. Nagyapádnak, apádnak én őriztem a juhait, soha egy sem veszett el, a tiéd is megkerül. Hamar fogd bé a lovat, még megpókosodnak a sok állástól.

Körülvették a gazdák Bénit, mind csöndesítették, hogy így, meg úgy, ne sajnálja a fáradságot, a kicsi Zsiga Áron már tréfaszót is vetett közbe: eridj, fogj bé, Bükszádban sok szép leány van s ha a juhodat meg nem találod, hozz helyette leányt.

Mivelhogy kicsi punktum ember Zsiga Áron, Béni is nevetett a nevetőkkel.

— Jól van, béfogok. Hanem, Péter bá', ha juhot akarunk hozni, vigyünk juhot magunkkal. Hátha a bükszádi gazdákéból csakugyan hibádzik egy. Akkor az enyémet hiába találom meg: nem adják ki.

— Helyes a beszéd, ecsém, — mondotta Virág Péter. — Van nekem egy öreg juhom, a tavaszt úgy sem éri meg, vigyük el.

Béni befogott, közben elhozták a Virág

Péter juhát. Öklömnyi „gusa“ lógott a nyaka alatt.

— Hiszen ezt a vak is meglátja, minek vigyük oda? Hogy szégyenszemre visszahozzuk?

— Te csak hajtsd a lovat, egyéb gondod ne legyen.

Elhelyezkedtek a szekérben, Béni ült elől, az öreg lekuporodott a szekér derekában, egyik kezével átölelte a juh nyakát, a másikkal meg simogatta az álla alját. Ott, ahol az az öklömnyi „gusa“ volt. A lovak fürgén ügettek át az erdőn, hegyre föl, völgybe le, Béni hátra-hátra nézett, csóválta a fejét, mosolygott, meg-megkérdezte: mit csinál, bátya?

— Fejem a juhot.

— A nyakán?

— Ott hát!

De tudta az öreg, hogy mit csinál. Szép csöndesen, türelmesen nyomogatta széjjel a golyvát, amíg el nem oszladozott: amire Bükszádba értek, nyoma sem volt annak a nagy daganatnak.

— No öcsém, megfejtem a juhot! — rikkantott az öreg. — Volt gusa, nincs gusa!

Virágos kedvre fakadtak mindketten,

csak a juh volt szomoru s lemondóan bégett: hiába fáradtál, édes gazdám, elébbutóbb megfojt engem az a gusa.

Az öreg megveregette a juh hátát.

— Csak amíg itt leszünk, jól viseld magadat. Ki ne ereszd a gusát, mert agyonvernek engem, hallod-e?

Jól indult a szerencséjök, mert az első gazdánál, akihez befordultak, megtalálták a Gál Béni juhát. Szántó Pál volt ez a gazda, aki ötven juhot adott Szentgyörgynapkor Virág Péter kezére és vissza is kapott ötvenet s csak idehaza vették észre, hogy az ötvenből egy a másé.

— Igen, igen, mindjárt észrevettem, mondotta Szántó Pál — azaz, hogy nem is én vettem észre, hanem a leányom. Mert hát nincs fiam, afféle fiu-leány az én leányom, még az eke szarvát is megfogja, lovat is hajt s a juhaimat ezer közül is kiválasztaná.

— Még több közül is!

Szántó Juliska mondta ezt, akit eddig nem láttak a jövevények. Gál Béni megemelte a kalapját, köszönt illedelmesen s szeretett volna még valamit mondani, de magának tartotta. De a nézésében benne

volt, onnét leolvashatta a leány: én is kiválasztanám magát ezer közül is!

Juliska gyöngén elpirult, Béni nemkülönben, de az öreg Virág Péter közéjök zavart. Az ő talpa alatt égett a föld, sietős volt a dolga nagyon. Szomoru arcot vágott, szomorubbat, mint a háromnapos esős idő, nagyokat sóhajtott, hümgetett, megvakarintotta a füle tövét.

— No, ez még nem esék meg velem világéletemben. Ami igaz: — igaz, a kied juha elveszett, Szántó uram. Igen, de ez a juh a Béni öcsémé. Neki jussa van hozzá.

— Azt én elhiszem s én vissza is adom Gál Béni ecsémnek, ha kend az én juhomat visszaadja.

— 'Sz eppeng az, hogy a kigyelmed juha nincs meg, hogy a farkas egye meg.

— Megette azt már! — szólt közbe Juliska s nevetett lelkéből. Pedig még két napja sincs, hogy megsiratta. Mert az a juh olyan szép volt . . .

— Hát ha nincs, nincs, gazduram. De nem baj no. Hoztam én mást helyette. Fogadja el s adja ide a Béni ecsémét.

Levették a juhot a szekérről, tapogatták, nézték, vizsgálták, a szemehéját fölfordítot-

ták, az álla alját kétszer-háromszor végig simogatták.

— Öreg a juh, — mondotta Szántó Pál. — Ugy-e, Juliska?

— Öregecske, de maga is az, édesapám... — s kérően, engesztelően nézett az apjára.

— Hát elfogadjuk, he?

— Fogadjuk el.

Kezet fogtak mind a férfiak, de hogy-hogy nem, Béni kezet fogott a leánynyal is. Egy kicsit hosszabban maradott a leány keze a kezében s mintha reszketett is volna a kezök. De Virág Péter megint közéjük zavart: Béni ecsém, a juhodat tegyük a szekérre s induljunk, mert elsötétedünk az erdőben.

— No, már innét nem addig, — mondotta Szántó Pál, — míg áldomást nem iszunk.

— Bizony nem, — mondotta a leány is.

Csöndesen elindultak a ház felé: elől a fiatalok, hátul az öregek. Hanem amikor az ajtóhoz értek, Virág Péter visszarántotta Bénit s a fülébe súgta:

— Ecsém, sokáig ne áldomásozzunk, mert a juhnak kijő a gusája s ha észreveszik, nekünk itt rossz becsületünk lesz.

— Hadd jőjjön, én mégis maradok.

— Igen? No, hát a te károd, nem az enyém. Én juhot adtam juh helyett, a többi a te gondod.

— Bánom is én!

Betessékelték a házba, letelepedtek az asztal mellé, Juliska kenyeret, turót, szalonnát tett elé, na meg szilvóriumot. Erősen kínálta a vendégeket, különösen Bénit: kóstolja meg, én főztem ezt a szilvóriumot.

Ettek, ittak, idogáltak, Virág Péter vezette a szót, dicsekedett cudarul, hogy olyan juh, mint az övé, nincs több az egész Székelyföld tartományában; öreg, öreg, de háromannyi teje van, mint a fiatalnak, aztán újesztendőkor, amikor a többinek még eszibe sincs, báránya van.

— Csak beszélj, beszélj, vén huncut, — gondolta magában Gál Béni, — addig én is elvégzem a magam dolgát.

Csakugyan végezte is becsületesen. A keze mindegyre összeakadt a Juliska kezével, szavuk nem igen volt, de éppen eleget beszéltek. Béni is dicsekedett, de a falujával. Hogy nincs több olyan szép falu kerek e világon. Szép a mezeje, az erdeje. S milyen borvizök van! Aki egyszer azt issza, vágyik annak szíve vissza.

— Szeretne inni belőle?

— Szeretnék.

— Hát akkor — jöjjön velem.

— Ha édesapám engedi. De hogy hagyjam el? Édesanyám meghalt, testvérem nincs, — nehéz lesz a szívemnek . . .

— Visszük az öreget is.

Ezen jót nevettek.

— Mit nevettek, he?

De nem is felelhettek, mert benyitott Szántó uram legénye. Csak egypár szót mondott, de ettől Virág Péternek torkán akadt a dicsekvés, a fiataloknak is elment a kedvök a nevetéstől.

— Gazduram . . .

— No . . .

— Az a juh — gusás.

— Mit mondasz, he?

— Gusás.

Szántó uram felszökött az asztal mellől. Arca kigyúlt a haragtól.

— Kendtek meg akartak csalni! Hát ez a becsület?!

— Bátyám uram . . .

— Édesapám . . .

— Vigyék azt a dögleni valót! A másik itt marad!

— Lássa, lássa, Péter bá' — esett Béni az öregnek — ez a kend bűne. Megszégyenített engem! S amellett . . . ránézett a leányra, annak a szemében kereste az ítéletet.

— Csendesüljön, csendesüljenek, — kérlelte a leány őket.

Szántó uram egy kicsit le is csendesült, de most Virág Péter is szóba kapott.

— Látod, látod, — fordult Béninek, — mondtam, ugy-e, hogy ne áldomásozzunk sokat. De az ilyen legénynek csak addig ér az esze. Mindjárt láttam én, ahogy erre a leányra néztem, hogy itt baj lesz.

— Mit ebeg kend? — mordult az öregre Szántó uram.

— Én azt, amit látok, Szántó uram . . .

— No . . .

— Béküljünk, Szántó uram.

— Hát béküljünk.

— Nézze meg ezt a két fiatalt.

— Nézem.

— Hej, de összetalálnak!

— S osztán?

— Hát összetalálnak.

Béni közbevágott:

— Bátyám uram, hallgasson meg enge-

met. Én a juhomat itt hagyom. hanem ezt a bárányt adja nekem.

— Melyiket, ecsém?

— Ezt né! Ezt, akinek a kezét fogom.

— Ejnye, gyilkos teremtette, — mordult föl Szántó uram, de nagy bajusza alatt jóakaratu mosolygás villant meg, — drága bárány ez, ecsém.

— Megbecsülöm, bátyám uram!

... Mondjam tovább, ne mondjam, másnap estefelé kerekedtek haza. Elől ült Béni, hátul Virág Péter. S mellette a gusás juh. Egyik kezével átölelve tartotta, a másikkal az álla alját simogatta.

Az öreg Gálné kiszaladt a ház elé.

— Megtaláltad-e a juhot, fiam?

— Meg, édesanyám.

— Ez az?

— Nem. Ez a Péter bátyámé.

— Hát a tiédet mért nem hoztad el?

— Elcseréltem egy báránynyal.

— Hol az a bárány?

— Bükszádon, édesanyám. Majd elhozom a farsangon.

Két fehér kutyáról.

Esteledett, alkonyodott, lassan készülő csönd borult a vidékre. Szinte látszott, mint száll alább, alább a hegyek oldalán a csend, le a völgybe, ott elterül lassan, nyugalmasan a fák rejtelmes, sötét árnyékában. A szomszéd falubeli harangok szava suttogva szállott át a völgyön: szombat este volt, a hetet temették a harangok mélán, szomorúan. Márkó Dénes megállott a csinódi hegytetőn, szeme bejárta a hegy alján terülő völgyet, majd lenézett a faluba s hosszan megpihent a tekintete egy vörös cserépfedelü házon. Kanyarogva szállt a füst annak a háznak a kéményéből, a füst közt megvillant egy-egy szikra is s úgy tetszett neki, mintha hallaná is dalos hangját a leánynak, akihez hasonlatost, szépet nem talált a falujában, nem egész Erdővidéken. Nagyon

csúnya közmondással rontották a kedvét otthon: „ha malacot találsz a faludban, ne menj disznóért a szomszéd faluba“, de hiába rontották, minden szombat este a csinódi hegy tetejéről hallgatta a hét temetését. Az egész világnak temetésről beszéltek a harangok, de az ő szíve fölvidult ilyenkor, megreszketett a gyönyörűségtől, amit a szombati éj igért neki. Csak akkor komorodott el, amikor a — hajnalra gondolt. Mert:

Könnyebb kősziklából
Poharat csinálni,
Mint két igaz szívnek
Egymástól elválni.

Az a hajnal, az a hajnal ... Amikor

Szólnak a kakasok,
Majd is reggel lesz már,
Fordulj felém, babám,
Mert magad maradsz már.

Bárcsak az a hajnal
Hamar ne hasadna,
Szelid szerelmünknek
Vége ne szakadna!

Ezt a nótát mondogatja magában most is Márkó Dénes, míg vágyó tekintete a Györgypál Kaláriék házára tapad. De im

egyszerre, honnét, honnét nem, elejbe szökik két fehér kutya, nagy erős kuvasz kutyák, vinnyogva, hízelkedve ugrálják körül.

— Kivagy! Mitlátsz! He, édes kutyáim, he, hol jártok? Ej, ej, megint nyúlra leskelődtök, ugy-e? Nem szeretem a dolgotokat, nem. Még majd egyszer meglő az a...

Nem mondhatta végig, a háta mögül durva, rekedtes hang szakította félbe.

— Reám gondoltál, ugy-e, Márkó Dénes?

Dénes nyugodtan fordult vissza:

— Reád, úrfi, reád.

— No, ha reám, eltaláltad. Meglövöm ezeket a dögöket.

Belle Gyuri, az úrfi, egy vörösképü fiatalember, éppen lesből ment hazafelé, bosszusan, hogy ismét nyul nélkül kell beszégyenkednie a faluba. Soha jobbkor ez a találkozás.

— Ismétlem, hogy meglövöm e dögöket — s haragosan csapott a kétcsövü puska agyára. — Ezek pusztítják el a nyulakat.

Mondta Dénes nyugodtan:

— Csendesen, úrfi. Ne pattogj. Tudom én, hogy egyéb bánt téged.

Belle Gyuri arca lángbaborult.

— Talán bizony arra a leányra gondolsz?

— Arra a leányra, akié ez a két kutya. Ezt a két kutyát én adtam neki, amikor még kölykök voltak. Tudod-e? Ez a két kutya minden hajnalban hazakisér engem. Tudod-e? Ha ezt a két kutyát meglövöd, megöllek, Belle Gyuri. Érted-e?

Többet nem szólt, füttyentett a kutyáknak s faképnél hagyta Belle Gyurit, aki állott egy helyben, mintha földbe gyökerezett volna a lába s csak mikor Márkó Dénes jó messzire haladt, fenyegette meg az öklével.

— Megállj, — sziszegte, — megállj, paraszt.

Györgypál Kalári a kiskapuban állott, várta Dénest.

— Óh ne higyje, hogy magát vártam, hamiskodott a leány. De mikor kezet fogtak, a leány rémülten tántorodott vissza.

— Jaj, Istenem, milyen az arca. Fehér, mint a fehéritett vászon! Mi lelte?

— Semmi, semmi.

A kutyák mind körülöttük lábatlankodtak, panaszosan vinnyogtak, szinte látszott rajtok, hogy szeretnének valamit elmondani az asszonyuknak.

— Lássa, lássa, a kutyákról látom, hogy valami történt magával.

Abban a pillanatban ért a kapu elé Belle Gyuri. Kalapját a félszemére húzva haladt el mellettük, kelletlenül vetett a leány felé egy „jó estét“, aztán lassan eltünt alakja a félhomályban.

— Ugy-e, ezzel találkozott?

— Ezzel.

— A kutyák miatt szólalkoztak össze, ugy-e?

— Eltalálta.

— Engem már megfenyegetett ma!

— Magát?!

— Óh nem haragosan, csak úgy tréfásan.

— Mit mondott?

— Lássa, Klári, — mondotta, — már rég hoztam volna nyulat magának, de a kutyái mind elpusztítják előlem. Addig nem lesz nyul, míg én a maga kutyáit meg nem lövöm. Hej, Kalári, Kalári, a kutyái elpusztítják a nyulakat, maga meg engem . . .

— Ezt mondta? És maga mit szólt?

— Mit szóltam volna. Nagyot nevettem. Ő pusztul el! Majd kicsattan az arca. Szegény! Ez ám a szerelem!

Dénes megfogta a leány kezét.

— Menjünk be. Most meg úgy lángol az arca! Félek magától, Dénes . . .

A legény mosolygást erőltetett.

— Tőlem félsz te . . . te . . . No ne félj, csókolj meg.

Mondta a leány s szeliden a legényhez simult:

— Azt nem bánom. Attól nem félek.

*

Szólnak a kakasok.

— Ne menjen még . . . Ne menj még.

— Félsz?

— Félek.

— Megszólnak, ha a reggel itt talál.

Bárcsak az a hajnal
Hamar ne hasadna,
Szelid szerelmünknek
Vége ne szakadna . . .

De az a hajnal hasad már. Gyönge pirosság festi meg a keleti ég alját. Még egy csók, egy hosszu, édes csók s Márkó Dénes kilejlik az ölelő karokból. Az ajtó előtt fekszik a két fehér kutya. Amint nyilik az ajtó, talpra szöknek s körültáncolják a legényt. Elejébe ugranak, mintha meg akarnák állítani, vissza akarnák tartani.

– Ejnye, bolondok, — hárítja el magá-

ról Dénes a kutyákat, — mit ugráltok annyit. Jertek szépen mellettem.

Meghunyászkodnak, s lassan, óvatosan haladnak a legény mellett. Hanem mikor a faluból kiérnek, előreszaladnak, ki a hegyoldalon, Dénes meg-megszólítja: hé, Kivagy! hé, Mitlátsz! Aztán egyszerre csak erős durranás reszketteti meg a hajnali levegőt. Az egyik kutya keserves vonítással fordul meg s szalad vissza Dénes felé — három lábon. És újabb durranás — s szalad vissza a másik kutya is, elébe ugrik a legénynek. Belekapaszkodik, húzza visszafelé. Dénes indulatosan löki félre a hű állatot s magánkivül szalad ki a tetőre, abba az irányba, ahonnét a puskát megvillani látta. Ott volt a hegytetőn Belle Gyuri, azon a helyen, ahol tegnap találkoztak s izgatottan tolta a töltényt a fegyver agyába. De mire elkészült a töltéssel, két erős marok ragadja meg a fegyvert s szilaj, vad erővel csavarja ki Belle Gyuri kezéből.

— No, urfi! — lihegett Márkó Dénes, — a drága kutyámnak ellövéd a lábát, ugy-e?

Belle Gyuri utánakapott a fegyvernek, de Dénes félrelökte s egypár lépést hátrálva, célba vette Bellét.

— Félre, Kivagy!

Hanem a Kivagy nem állott félre, két első lábával nekiugrott a puskacsőnek. A lövés eldördült, de Belle Gyuri ott állott egy helyben, meggörnyedve, reszketve egész testében. Márkó Dénes leeresztette a fegyvert. Reszketett most már ő is.

— Jaj Istenem, mit cselekedtem?!

Nagy fölindulásában nem vette észre, hogy a Kivagy félreütötte a puska csövét, amikor ő elsütötte. Odalépett Belle Gyurihoz.

— Hát te élsz?

— Élek, Márkó Dénes. De ezt a kutyádnak köszönhetem, nem neked.

— Látod, látod, — mondotta Dénes s könybeborult a szeme — s te ezt a drága, jó állatot meg akartad lőni.

Belle Gyuri megszégyenülten nyújtotta kezét.

— Felejtsük el, ami történt.

Dénes kezet adott.

— Nesze a puskád.

Több szóra nem méltatta Bellét. Szólt a kutyáknak:

— Jertek, jertek.

A szegény Mitlátsz melléje sandargott, még egyszer lopva visszanézett a puskás

emberre, aztán szép csendesen továbbsántikált a gazdája oldalán. Dénes egész úton simogatta, vigasztalta.

— Ne búsulj, édes kutyám, ne búsulj. Majd meggyógyul a te lábad, mire én megházasodom.

S dudolta csöndesen:

— Bárcsak az a hajnal — hamar ne hasadna . . .

A vén bányász.

A vén bányász, kinek neve Bedő Áron, gyakran látogat meg falusi magányosságomban s mindig hoz egy darab követ, mondván: nézze meg, instálom.

Én megnézem s kérdem tőle:

— Hát ezt a követ hol találta, öreg?

Ő mondja:

— Ezt a mi határunkon, instálom.

— S mit gondol, mi van benne?

— Ebben minden van, instálom, arany is, ezüst is.

És előszed régi és új írásokat, bányatisztek leveleit, akik írják, hogy csak kutasson tovább, hátha talál olyan köveket, amelyekben még több az arany s az ezüst.

A vén bányász, kinek neve Bedő Áron, régen, a jó világban hámor-munkás volt a mi erdőnk belsejében, ahol vala temérdek

vaskő: azt ásták, olvasztották, aztán öntöttek mindenfélét, még csikót is, bocikát is, kecskét is s emlékszem, hogy a hámorosnak is, a munkásoknak is igen jó dolguk volt, amíg egyszerre csak elzárták előlünk a román határt s a hámor csöndes lett, mint a temető. A vidáméletü, gazdag hámoros hirtelen leszegényedett, a munkások elszéledtek, ki erre, ki arra, csak egy igen-igen öreg ember maradt ott: ennek a leánya ott porladozott a hámor temetőjében, ezt a nyomorúság sem tudta innét elhajtani. Megható történet, de már egyszer megírtam, olvassák el, ha megtalálják valahol. Most azonban úgy tetszik nekem, hogy még meghatóbb a vén Bedő története, mert — — mindjárt kitünik, hogy miért.

Szegény öreg leszorult az erdőből a faluba, itt van neki háza, földje, de hiába, őt nem elégíti ki a földnek a színe; az az arasznyi seb, amit az ekevas vág a földben; ő a földnek a szivét keresi: ott az arany, az ezüst, a temérdek kincs, talán gyémánt is. Az bizonyos, hogy fekete gyémánt az van bőviben, csak rá kell találni, csak ki kell ásni.

Nem dicsekszem vele, de való igaz, hogy az egész faluban csak én veszem komolyan

az öreg Bedőt. A falubeliek kacagják, folyton évődnek vele, mert az öreg Bedő folyton ás, robbant, kutat, matat, itt-ott a határunkon akkora barlangokat ásott, hogy elférne benne az egész falu népe, de azért még mindig szegény ember az öreg Bedő Áron s szegényül is fog meghalni.

Ezen a nyáron ismét meglátogatott a vén Bedő, de most nem hozott csillogó-villogó követ, hanem szép fehéret: porcellánagyag volt az. Annál elevenebben csillogott az ő szeme, mondván:

— No instálom, nézze meg. Ez ugy-e, porcellán?

— Úgy van, öreg, ez porcellán. Hát ezt hol találta?

— Ezt én Győrkovács fején (ez a neve egy erdőrésznek), éppenséggel az édesapja ura kaszálóján. Úgy tudja meg, hogy annak a kaszálónak a földje csupa porcellán.

— Elhiszem, öreg, — mondtam én s most már azt is tudom, miért terem az a hely csupa cápszakállat.

Közbevetőleg meg kell mondanom önöknek, nagymagyarországiaknak, mi az a cápszakáll. Ez a legsilányabb fű a föld kerekén. Silányabb a szalmánál is. Tincsenként nő

ki a földből, hasonlatos a kecskeszakállhoz s a kasza csak úgy elsiklik fölötte. De a szegény székely ember másodszor is nekihuzakodik s levágja, mivelhogy ez is jobb a semminél. Magam is sokszor kaszáltam ezen a helyen diákkoromban, de ugyan kinek jutott volna eszébe, hogy lecsapja a kaszát, helyette ásót ragadjon, hadd lássa, mi van a földnek méhében. Lám, a vén bányász addig járt-kelt, kutatott, matatott, míg erre is rábukkant.

— Lássa, uram, lássa, — folytatta az öreg, — mindig mondtam, hogy ezt a mi tartományunkat szinte fölveti a sok kincs, s ezek a buta népek nem hiszik nekem. Ha úr mondaná, bezzeg hinnék! Mert van ebben a mi földünkben arany, ezüst, vas, kőszén, márvány, porcellán, minden, de minden, de azért a rongy szakad le a hátunkról. Hát ilyen csodát ki hallott? Bizony mondom, az úr megmozdulhatna.

Fáradt voltam, beteg voltam, mondtam az öregnek:

— Majd megmozdulok, öreg, csak jobban legyek. Egyébként most nagy gyülekezés lesz Tusnádon, jönnek az ország minden részéből sok-tudó urak, azok majd bejárják

az egész székely tartományt, színről-színre megnéznek mindent, mi van, mi nincs s meglássa: megvirrad még a székelynek.

— Hej, ha én azokkal az urakkal csak egy szót válthatnék! Ha elvezethetném őket erre is, arra is! Hogy s mint lehetne az?

Szép sorjába megmagyaráztam az öregnek, hogy három csapat járja be a székely tartományt. Melyik csapat merre huzódik. Megneveztem a helyeket pontról-pontra. Elmennek itt közel hozzánk, Sugó patak mellett is.

A vén bányász arca kigyult, rácsapott a térdére: — Ott a tenger kőszén! Oda állok s megállítom az urakat: álljanak meg, instálom, nézzék meg, mi van itt.

— Helyes, öreg, helyes, állítsa meg.

— Hát vajjon Érces pusztájára eljönnek-e?

— Az egyik csapat közeljár hozzá, de oda már aligha mennek.

— Ugyan bizony! Hiszen ott a temérdek arany meg az ezüst! Hogyne jönnének oda!?

— Próbálja meg, öreg, hátha valamelyik az urak közül oda is elmegy?

Elővettük az utazás sorrendjét s ihol, kitünt nagy örömünkre, hogy az egyik

csapat ma jár Ércespuszta tájékán, a másik holnap halad el Sugópatak mellett, így hát ha jól rakja a lábát az öreg, mindkét csapatot elfoghatja s egyik nap odakalauzolhatja, ahol van arany, ezüst, másik nap meg oda, ahol még a föld színe is feketéllik a széntől.

Láttatok-e boldog embert? Nem láttatok, mert nem láttátok a vén Bedő Áront. — Nézzétek csak, hogy megfiatalodott! Görnyedt háta kiegyenesedett s búcsuzván tőlem nagysebtiben, ameddig a szemem elkisérhette, láttam, hogy kezével hadonáz, nyilván beszélgetve önmagával. Ez az ember már látja valóságban, amiről egy hosszu életen álmodott. Aranybánya, ezüstbánya, kőszénbánya, hámorok, gyárak, sürgés-forgás, zakatolás, sípolás, kalapácsolás, körüskörül új élet, vidámarcu, megelégedett emberek: megvirradott a sanyargó, nyomorgó székelynek!

Hát csak eredj, öreg, eredj. Szinte megreszketek belé, ha a holnaputánra gondolok, amikor ez az öreg ember visszajő.

Az a holnapután nagy nap volt: tenger sok úri ember verődött össze Tusnádon, benszülöttek és magyarországiak elegyesen.

Azt hiszem, mindenki ott volt a nagy gyülekezeten, csak mi maradtunk le ketten: az öreg Bedő Áron meg én... S hogy otthon maradtam, nem is sajnálom, mert minden gyülekezetnél többet ért nekem az öreg Bedő Áron beszámolója.

Kint üldögéltem a kertben egy nagymagyarországi vendégemmel, mikor jött, jobban mondva támolygott az öreg; fehér volt az arca, fehérebb a porcellánnál, amit most is a kezében szorongatott, csak a szeme csillogott, de köny volt az, — az csillogott a szeme pilláján.

— No, öreg, megjárta az utat?

— Meg, uram, meg.

— Fáradt, ugy-e? Üljön le.

— Én le is, ha az úr megengedi. De én elé is mondom, hogy mi történet esett rajtam, ha megengedi.

Leült, földre szegezte a szemét, aztán hirtelen fölkapta a fejét, a kalapját földhöz csapta s mondá, amint következik:

— No uram, látta-e, mikor innét elmentem? Hazamentem egyenesen. Mondom az asszonynak: feleség, tarisznyálj föl, megyek Szentkeresztre, ott lesznek holnap a magyarországi urak, azokat én szépen meginstálom,

jöjjenek velem Érces pusztájára, mert vaj láttak csudát eddig, vaj nem, ott látnak. Mondja az asszony: ó, hallá-e, mán megjöhetne az essze kiednek, minek fut az urak után. Kell is azoknak a kied aranya s ezüstje! Üljön veszteg, feküdgyék le s alugyék. — Asszony, — mondtam én, — ne helytelenkedj, tarisznyálj föl izibe, mert a szerencse forgandó, egyszer lesz, ami nem volt, ha most elszalasztom, futhatok utána. No jól van, meggyőzöm az asszonyt szép szóval, rút szóval, feltarisnyál nekem kenyeret, turót, szalonnát, még pálinkát is s én neki indulok torony irányában, hegyen ki, erdőn át, egész éjjel meg nem álltam, szakadt le a veríték a hátamon, de mindegy, mondtam: hadd szakadjon, ott az útja, én csak mentem s másnap déli harangszóra Szentkeresztre értem. Kérdem a falu végén egy gyermektől: te legényke, itt vannak-e a magyarországi urak? — Vót itt annyi, mit a csillag az égen, de már el is mentek, feleli a gyermek. — Mit beszélsz te? A' nem lehet. — Bizony elmentek azok. — S merre mentek, te? — Azok bizony átalmentek Csikba s többet vissza sem jönnek, míg a világ s még két nap. — Hej!

nagyot facsarodik a szivem. No most mit csináljak? Merre forduljak? Gondolom, ha már itt vagyok, fölkeresem az én régi kedves bányász pajtásomat s megkérdezem, mi volt, hogy volt, mint volt. Hát én meg is találám a pajtásomat s az el is mondá, hogy itt biz' a vót, hogy itt járt egy sereg úr, egy s mást megnéztek, aztán ettek, ittak, vígan voltak s úgy elvágtattak Csik tartománya felé, mint a sebes szél. De én, uram, csak egy órát sem tudtam maradni a pajtásomnál, nyakamba vetettem a tarisnyát s nekivágtam az erdőnek: ha elszalasztottam az egyiket, megfogom a másik csapatot. Pitymallatkor mán ott ültem a Sugó-patáknál, az út szélén s vártam az urakat. Majd kinéztem a szememet, mikor porzik már az út? Jönnek-e, nem-e? Hát egyszer, úgy délfelé porfellegbe keveredik az út, jő nagy sebesen egymásután egy nagy sereg hintó, az elsőbe négy paripa, de olyan, mint négy sárkány, no, de én sem vagyok rest, felszököm, kiállok az út közepire, integetek a kalapommal s mutatom a kocsisnak, hogy álljon meg, de veszett teremtette! kibontja a karikás ostort, közibe csördít a sárkányoknak, kutya egye meg a máját

mind a négynek! — s ha félre nem szököm, ott abba a helybe keresztülvágtatnak öreg testemen. A kocsis nagyot káromkodott, még vissza is vágott az ostorával, a többi kocsiról pedig lekiabáltak: — Kend tán süket, öreg? — azzal engem ott hagyának az út szélin.

... Ez így vót, uram. Sohasem virrad meg, uram! Hiszi-e, hogy nem?

Mondtam én: öreg, menjen be a házba s adasson magának pálinkát s csillapodjék le.

Az öreg elment. Nagymagyarországi vendégem, aki az egészből keveset értett, kérdezte, ki s miféle ember ez?

Mondtam én:

— Ez, édes barátom, egy vén bányász, kinek neve Bedő Áron, egyébként így, amint láttad: az eleven, a megtestesült székelykérdés a maga teljes valóságában, a maga teljes nyomorúságában. Ez az ember abban öregedett meg, hogy folyton túrja, ássa a föld gyomrát, amely itt csakugyan tele van kincscsel. Hirdeti fűnek-fának, jár Ponciustól Pilátusig, levelez, rimánkodik, szalad egyszer ide, másszor oda — hiába. A tenger kincs ott a föld gyomrában, a fölötte járó nép pedig — koldus. Most külön-

ben csak az történt vele, hogy egyik helyről elkésett, a másik helyre meg igen korán érkezett s még szerencse, hogy az ostor végig nem hasította a bőrét. Ha még többet akarsz megtudni a székelykérdésről, eredj Tusnádra.

— Köszönöm, — mondta a vendégem, — már ismerem a székelykérdést.

A harismadár.

Lángoló tűzkévéket szórt le a nap, szinte hogy megperzselődött a tarló az aratók nyomán. A tikkasztó, perzselő melegség nehéz csendet borított a buzahatárra. A verebek még az imént nagy seregekben lepték a rengő-ringó kalászokat, az aratók hessegetésére alig egy hajításnyira röppentek odébb, szárnyukkal, csőrükkel tovább csapdosták a piros kalászokat, mintha övék lett volna az egész határ. Mintha ők szántották volna meg mind a földet; ők hintették volna tele maggal. Most egy veréb se röppent. Mind meglapultak a földön, a buzaszálak árnyékos tövében, annyit sem mondtak: csipp. A szegény aratók is tikkadtan támolyogtak, egy-egy marék buzát ha vágtak, állottak utána sokáig, néztek az égre, könyörgő szemmel néztek: óh, Uram, Istenem, enyhítsed az

áldott nap melegségét. Hát a harismadár hová lett? Reggel, mikor még harmat csillogott kalászon, tarlón, hangos kedvvel szólítgatták egymást: a hím meg a nőstény. Ha ugyan nem csalódom a beszédjök értelmében, a hím egyre azt kérdezte: zsá-zsá? Szeretsz? S felelt a nőstény: putypuruty — szeretlek! Egy kicsit bolondul hagzik szerelmi vallomásnak, de csak meg kell szokni s szép. Végre is, ha százszor putypuruty is, szép, fenséges, mivelhogy a szerelem nyelve.

Isten megkönyörült a szegény arató népen, lenge bárányfelleg lebbent a nap elé: vakított, de nem perzselt, hév melegsége langyosra vált s hogy egy kis szellő is átrezzent a határon, meglegyintvén a verejtékes arcokat, mindnyájan megkönnyebülten sóhajtának föl s áldák az Urat, kitől ered minden jó. Na, nézzetek oda: megint a verebeké a határ. Kihívó csipegéssel röpködnek az aratók körül, szemök láttára dézsmálják istenáldását, melyért ők soha egy csepp verejtéket sem hullattak s egyéb jussok nincs, mint az, hogy születtek, tehát élniök kell. Amíg csak lehet. Óh, de más madár a haris. Ő nem dézsmálni, garázdálkodni jár ide. Ő nem szálló vendég. Itt lakik, mikor még

a buza ki sem hányta a fejét. Itt rakja meg fészkét a zsenge vetés sűrűjében, széltől, esőtől védőhajlék neki a kalásztenger s nem a mindennapi kenyere. Együtt örül a gazdával a zsenge vetés növekedtén; vele búsul, ha Isten csapásokkal látogatja meg a mezőt.

Aztán ha elkövetkezik az aratás ideje, csak a hangját hallod néha, őt magát nagy ritkán látod: buzaföldről buzaföldre száll, tovább, tovább, mindenütt a sarló előtt jár, elébb-elébb röppen, míg egyszerre csak egészen kiszorul a határból: amerre tekint, mindenütt tarló. Hát ha nincs más, ez is jó. A fiai felnőttek, szárnyra keltek, fészek nélkül is eltelik a nyár.

— Kerítsd a harist! Biztatják egymást az aratók. Vele serkentik a lustát. Mivelhogy a harismadár mind elébb-elébb száll s mind az aratók elől menekül tovább-tovább, nosza utána, meg kell kerülni! Hadd lám, nyomába ér-e a sarló a röppenő madárnak. — Kerítsd a harist! — hangzik le a hegyoldalról a völgybe, hangzik újra meg újra, mind szaporábban, amint a buzaföld végéhez közelednek. A nap is száll alább, alább, mindjárt a hegyek mögé bukik, a fáradt ember új

erőre kap, most már fölcsendül az aratók nótája is: testök, lelkök fölvidámul az est közeledtén. S im megszólal a haris, a hím a szomszéd földről, ahol egyelőre elhelyezkedett: zsá-zsá. És hallatszik rá a felelet lágyan, csöndesen: puty-purutty.

És fölemelkedik lassan lehajoltából egy leány, akinek karcsu, magas, ringó a termete, a nádhoz hasonlatos s hosszan elmélázva néz arrafelé, ahonnét jött a hang: zsá-zsá. Ott mellette volt két legény, — két sudár cserfa közt egy szál virág, amely hol erre hajladoz, hol arra hajladoz a lenge szélben — s elmélázván, lopva balra tekint, arra a barna-pirosképü legényre, kinek neve Benkő Dénes s kinek a járása — mondá a nóta — nagyon kényes — s önkéntelen suttogja: szeretlek. Akkor történt, abban a pillanatban, hogy egyszerre mind fölemelkedtek az aratók, mivelhogy Bodor Tamás messzire elhajította a sarlóját, utána kiáltván: Verjen meg a Jézus! Odafutottak, közrefogták, csak a leány húzódott vissza, arca fehér volt, mint a fehérített vászon s remegett, mint a nyárfalevél.

— Mi baj, Tamás?

— Nem látják?! Elvágtam a kezemet!

Csurgott a vér a kezéből s mind a hányan voltak, mosták, kötözték, nyomogatták vissza a mutatóujját, mivelhogy az fityegett, csak a bőr tartotta. A leány pedig, kinek neve Balázs Mártha, állott tovább magában, arcára nem került vissza a pirosság. Ő tudta, hogy neki szólt, nem a sarlónak: Verjen meg a Jézus.

— No, Tamás, te erre a nyárra elvégezted az aratást, — mondta egy öreg asszony.

Haragosan villant meg a legény szeme.

— Nemhogy a nyárra, még mára sem! Ebcsont, hamar forr.

— Az már igaz, vetette oda Benkő Dénes. Hanem azért mára csak tedd el a sarlót, Tamás.

— Nem elteszem, hanem fölveszem.

Minden szót megnyomott erősen s úgy tett, amint mondá: fölvette a sarlót s valahogyan szerét ejtette, hogy Dénes és Mártha közé furakodott.

— No most lássuk, ki tud többet. Te-e, Benkő Dénes, akinek a járása kényes, vagy én, akinek a keze véres?

— Hát csak lássuk, ki tud többet.

Egyszerre hajoltak le s csakúgy harsogott a búza a sarlójok alatt, egy szempillan-

tásra nagy összetett marékkal dobott le a földre mindakettő s egy-egy kévét aratott, amíg más egy felet.

— Kerítsd a harist, Dénes! — biztatta Tamás.

— Kerítsd te is, Tamás!

Mártha reszketve húzódott odébb, szorosan az anyja mellé s fogvacogva súgta: jaj, itt emberhalál lesz.

— Ó te bolond, te, csak virtuskodnak.

Abban a pillanatban rebbent meg egy harismadár, éppen Mártha előtt. Elszenderült volt-e ott, vagy mi történt vele? Talán várta a párját s ott feledkezett? A leány lelkendezve kapott utána: Itt a haris! Megfogtam a harist!

De csak hitte, hogy megfogta, a madár hirtelen mozdulattal kisiklott a kezéből. Nem repült föl, csak repdesett nagy boldogtalanul a buzaszálak közt.

— Megfogom én! — kiáltotta Bodor Tamás.

— Meg én, nem te! — kiáltotta Benkő Dénes.

Egyszerre csaptak le az ide-oda vergődő madárra, egyszerre tette rá a kezét mind a kettő.

— Én fogtam meg, Dénes!
— Ezt én, Tamás!
— Adod-e ide, Dénes?
— Én nem, Tamás. Hát te adod-e?

Igazságot akartak tenni a többiek. Mivelhogy úgyis Mártha kezében volt először, adják neki. Őt illeti meg.

— Hiszen én neki akarom adni, nem is másnak, — mondotta Dénes.

— Én is neki, de nem veled, — nyomta meg a szót Tamás.

— De még én sem veled!

Fogták, tartották a szegény vergődő madarat egyik kezökkel, a másikkal meg egymásra emelték a sarlót. Mindakettő kérdezte, de egyik sem felelt: adod-e? A sarló felelt helyettök. Egyszerre vágtak egymás mellének. Egyszerre bugyogyant ki a vér mindakét legény melléből. Aztán eldobták a sarlót (hogy a madár elrepült, észre sem vették), birokra keltek.

— Meghalsz, Benkő Dénes!
— Te is, Bodor Tamás.

Nem kiabálás volt ez már, hanem hörgés. Körülöttük pirosra festette a vér a földet. Aztán egyszerre csak erőtlenül terült el a földön mindakettő. Oda talált mindakét

sarló, ahol lakik szerelem és gyülölet. Az ő szivökben már semmi sem lakik. Meg nem dobban a haris szavának hallatára. Nem hallják annak a leánynak keserves sirását, aki miatt meghaltak nagy oktalanul. És nem hallják a szomoru nótát, amely kedves együgyüséggel kérdi tőlök — csak a név más, a vers egy —

Benkő Dénes, mit gondolál,
Mikor hazól elindulál?
Én egyebet nem gondoltam
Csak hazulról elindultam.

Világos, hogy ennél egyebet aligha gondolt Benkő Dénes is, Bodor Tamás is: csak hazulról elindultak . . .

Egy szegény öreg asszonyról.

Minden ujságban benne volt, a tiszteletes úrében is, hogy Bán Dénes miniszteri tanácsos úr beteg. Súlyos beteg. De hozzátették az ujságok, a tiszteletes úré is: az orvosok remélik, hogy a széles körben becsült férfiu erős szervezete diadalmaskodik a súlyos betegségen.

A tiszteletes úr újra meg újra elolvasta az ujsághírt, aztán föl-alá sétált, gondolkozott, tusakodott magában: mitévő legyen. Közölje, ne közölje a szomoru hírt azokkal a szegény öreg emberekkel. A méltóságos úr szüleivel.

Maga sem tudta, hogy s mint, kint volt az utcán. S amint ment, mendegélt, az öreg tiszteletes előhúzta zsebéből az ujságot, újra elolvasta a hírt a kicsi falu nagy szülöttjéről, aki, lám, nagy ember, országos hírü

ember: még a betegségét is kinyomtatják az ujságok. Hány millió ember vívódik a halállal s hal meg — és a világ nem tud róluk, éppen mint ahogy nem tudnak arról a millió meg millió bogárkáról, amit a járókelők holtra taposnak. Ámbátor az ujságban ezzel az alkalommal nem nyomtatták ki, hogy a méltóságos úr mely faluból való, úgy tetszett a tiszteletes úrnak, hogy még ez a betegség is díszt, fényt áraszt a kicsi falura. Szinte megfeledkezett magáról s már-már dicsekedő mondásra nyilt az ajka, mutatván az ujságot a kurátor uramnak, aki jött az utcán feléje.

— Tudja-e, mi az ujság, kurátor uram? Nézzen ide, mi van itt kinyomtatva. A méltóságos ur beteg. Súlyos beteg.

— No, szegény Bánék! Ez elég nagy szomoruság nekik.

Istennek ajánlották egymást, az öreg tiszteletes folytatta az útját, ment ama vén, omladozó kőház felé, ahol született vala s meg is kereszteltették méltóságos Bán Dénes úr. Az öreg tiszteletes keresztelte. Több gyermeket nem is adott Isten Bán Mózeséknek. Pedig szép volt a gazdaság, volt föld elég, jutott volna három fiúnak is bőven.

Az öreg tiszteletes beszélte rá Bán Mózest, hogy taníttassa a fiát.

— De ki folytatja akkor ezt a szép gazdaságot? — ellenkezett Bán Mózes.

— Minden földi javaknál többet ér a tudomány, Bán uram. S e mellett a föld is megmaradhat.

A föld azonban nem maradt meg. Maradt, de kevés. Földet föld után adott el Bán Mózes, s bár a szive majd meghasadt minden darab föld után, melybe idegen akasztotta az ekéjét, apránként eloszlott-foszlott a birtok java: megette, fölfalta a tudomány. Sokszor föltette magában az öreg székely, hogy mivel már a vasut ide is eljutott, nemcsak a szászokhoz: fölmegy abba a rengeteg nagy városba, hadd lássa, mi eszi meg az ő drága szép földjeit. De az asszony mindig lebeszélte. Anyai szive remegett, mivelhogy szomoru sejtelmei valának.

— Majd elmegyek én, — mondta Bán Mózesné. De ő sem ment.

Nagy ritkán hazatévedt a fiu. Egyszerkétszer az időben is, amikor már hivatala volt. De csak igen kevés napig volt maradása a szülei házban, sietett vissza, mivel hogy a hivatalbéli embernek temérdek a

dolga. De mindig magával vitt — egy-egy darab földet.

— Jobb is, ha nem jön haza, — zugolódott Bán Mózes.

Az asszony sírt, az ő anyai szivét hasogatta ez a zord beszéd.

— Mindenünkből kipusztít. Öreg napjainkra még a ház sem marad. Azt is megeszi a tudomány. Mi örömem s hasznom vagyon nékem az ő úri voltában!

— Óh ne káromolja az istent. Majd visszapótolja, meglássa, vissza, bizonyosan vissza.

Mondta, de már maga sem hitte. Mintha keselyűnek éles karma tépte, szaggatta volna anyai szivét, fel-felsírt nagy fájdalmában, de csak titkon, amikor Istenen kívül senki sem látta, senki sem hallotta: ő már régen érzi, hogy akit szive vérével táplált, elhűlt anyjától, apjától, nemzetségétől . . .

A levelek is megritkultak. A tiszteletes úr ujságából hallották hírül, hol ezt, hol azt. Most megint följebb emelkedék. Most külső országba küldé a miniszter. Most meg nagy könyvet írt. S óh istenem, most meg kifestették a képét az ujságba. De szép ember! Mellét veri a szakálla. S valami kereszt is a mellén.

— Ugy-e örül, Bán uram? Hát maga, Bánné asszonyom?

— Óh hogyne örülnék, — áradozott Bán Mózesné. — S mi szépeket írnak róla. És rólunk is. Hallgasson ide, uram. Hát maga nem örvend? A kigyelmed neve is itt áll. S itt áll ugy-e, édes tiszteletes úr, hogy . . . no mit is írt az ujság . . .

— Előkelő székely család sarja, — olvassa a tiszteletes.

— Hiszen nem is voltunk utolsók soha, ugy-e tiszteletes úr. Mindig az elsők közé tartoztunk a faluban.

Az öreg Bán Mózes kedvetlenül legyintett a kezével.

— Csak áradozz, feleség, áradozz. Maholnap az utolsók közé kerülünk.

Hát úgy birtok szerint csakugyan oda kerültek.

Most is, hogy jött a tiszteletes úr, ott ültek az öregek a nyitott tűzhely előtt s azon keseregtek, hogy ezen a télen nem lesz tej a háznál, mivelhogy egyetlen tehenök van s az is elrúgott. Istenem, istenem, régen volt három-négy tehenök, ha egy elrúgott, számba sem vették. Hát a hat ökör hová lett? S a négy ló? S az a sok juh? A sertés?

Két ökörre maradtak, az is kicsi, rövidszarvu. Ló egy sincs. A juhaikat is könnyen összeszámolhatják: nem keverednek, gomolyodnak össze. Aztán két malac. Fölsóhajtott Bán Mózes: — Hozd el, Isten, a megváltó halált.

Bán Mózesné is fölsóhajtott s bár nem volt szava, az ő sóhajtásának is ez vala az értelme. Ez.

Leültették a tiszteletes urat. Mondhatatlanul jól esett öreg szivöknek, hogy megtisztelte szegény házukat a tiszteletes, ámbátor már esztendők óta csak félképét fizetnek. Régi dolgokon kezdték s úgy került-fordult lassankint a beszéd sorja a méltóságos úrra. Kaptak-e levelet tőle mostanában?

— Öt álló esztendeje, hogy kezeirását nem láttuk. Immár ne is lássuk.

— Óh van-e lelke s istene, hogy ezt ki tudá ejteni a száján?

A tiszteletes csillapította az öreg embert. Nagy uraknak nagy az elfoglaltsága. Aztán ki tudja — hátha betegség környékezte meg. Nincs családja, felesége, gyermeke, aki helyette írna.

— Óh jaj istenem, — kapott szívéhez az

öreg asszony, — ugy-e, beteg a fiam? Ugy-e, azért jött hozzánk, tiszteletes uram?

— No, no, csöndesüljön, Bánné asszonyom. A betegség még nem a legnagyobb baj. Én is voltam beteg s istennek kegyelméből meggyógyultam. — — Meggyógyul a méltóságos úr is.

Szegény öreg asszonynak kiverődött az utcára jajszava, sírása.

— Megyek, megyek, nem hagyom elpusztulni a fiamat a messze idegenben. Ki ápolja, dajkálja, ha nincs mellette az édesanyja?

Bán Mózes fölkelt a tűzhely mellől, föl s alá tipegett-tapogott a szobában, arca mutatta, hogy bent, legbelől erős harc folyik.

— Ott nincs szükség reád. Maradj. Imádkozzál inkább. Imádkozom én is: legyen vele az Isten.

Mindezt nem hallotta az öreg asszony. Tett, vett, kapkodott. Az átalvető zsák egyik felébe gyömöszölte ünneplő ruháját, a másik felébe kenyeret, turót, szalonnát. Belétett egy csupor szilvaízet is.

— Ezt úgy szerette a szívem!

Akart valamit mondani az öreg tiszteletes,

de nem mondott semmit. Köny csillant meg a szemében. Szólott helyette Bán Mózes:

— Azt ugyan viheted. Ki eszi meg?

— Ki!? Hát a fiam!

... Már ott is ül a vasuti kocsi padján az öreg asszony. Félénken huzódik meg a sarokban s tiszteletteljesen áll föl, amikor benyit a kalauz s kéri a jegyet. Aztán ismét leül s mert tele a szeme könynyel, kikérdezik az utitársak, hová, merre tart.

— Pestre, a fiamhoz.

— Mi a fia ott?

— Nagy úr a minisztériumban.

Mondja a fia nevét s akad mindjárt egy kaputos ember, aki ismeri ezt a nevet. Bizony nagy úr az. Méltóságos úr. S ez csakugyan a maga fia?

Megütődik ezen a kérdésen az öreg asszony.

— Hát kié volna?

— Na, igazán szép dolog. Büszke lehet, boldog lehet.

Egész úton a méltóságos fiúról beszélnek. Közben beszállott egy másik kaputos ember, aki éppen a méltóságos fiú minisztériumába igyekezik.

— Hej, kedves néni, tisztelt asszonyság,

egy jó szóval de nagyot segíthetne rajtam! Ugy-e, szól egy jó szót?

— Hogyne szólnék! Többet is, csak már láthatnám, ölelhetném, csókolhatnám a szivemet!

De Budapesten, a pályaudvarban, egy kicsit lelohad az ügyes-bajos ember reménykedése, mivelhogy kisül, hogy menne tovább Bán Mózesné, s nem tudja, hová. Mindent tud a fiáról: azt, hogy csakugyan az ő szívéről szakadt, ő dajkálta, nevelte, siratta; hallotta hírül számtalanszor, hogy méltóságos úr lett belőle, látta az arcképét is az ujságban, de azt az egyet nem tudta, — *hol lakik.* Mi jó, hogy vannak a pályaudvarban vörössipkás urak fölös számmal. Hatan is közre fogják a tünődő, téveteg járásu asszonyt. Egy a hatból megragad mellette s elvezeti a minisztérium kapuja elé, ott áll egy nagy ezüst-botos szép úri ember.

— A fiamat keressük, instálom.

És hallja újra a kételkedő kérdést:

— A méltóságos úr a maga — a tekintetes asszony fia?

Megtudják a lakást, mennek szapora lépéssel. Istenem, mekkora palotában lakik a méltóságos úr! Ez az övé volna? Erős

szívdobogás közt megy föl a trépen s mindjárt az első emeleten becsöngetnek egy ajtón. Ott van kiszögezve egy aranyos tábla, rajta: Bánfalvi Bán Dénes miniszteri tanácsos.

— Ez az, — mondja az öreg asszony, — csakugyan bánfalviak vagyunk.

Inas nyitja ki az előszoba ajtaját s azzal fogadja s már be is akarja csapni az ajtót az öreg asszony előtt: nem veszünk semmit.

— Nem árulok én semmit, instálom. A méltóságos fiam uramhoz jöttem. Nagy beteg-e? Jobban van-e?

És hallja harmadszor is a kételkedő kérdést:

— A méltóságos úr — a maga fia?

— Az, az, hát kié volna!

— Tessék várni egy keveset s amint megy a méltóságos úr szobája felé, visszafordul s még egyszer végigmustrálja a szegény asszonyt.

— Istenem, istenem, sóhajtoz az asszony, az ünneplő ruhámat föl sem vevém . . . de hol is vettem volna föl.

Visszajő az inas, tessékeli az öreg asszonyt előre, akinek most tele a szíve csordultig s aki most nem lát semmit, nem látja az inas arcán azt a gúnyos mosolygást, amit ha

látna s látván *megértene*, itt az ajtónyilásban megszakadna a szíve. Ő most csak a fiát látja, aki fekszik az ágyban sápadt, lesoványodott arccal, beesett szemmel. Mellette ül egy úr. Két kezét összekulcsolva magasra emeli, úgy támolyog az ágyhoz, ott leroskad, ráborul a betegre, csókolja azt az előbb sápadt, most hirtelen vörösre gyúlt arcot.

— Fiam, édes jó fiam! Beteg vagy! Hol fáj? Mid fáj? Ó de megöregedtél.

Az úr föláll az ágy mellől.

— Ne sírjon, asszonyság. Kedves fia, a méltóságos úr, jobban lesz mihamar.

Aztán hagyakozik, rendelkezik valamit s magukra hagyja: anyát és fiát.

A fiu nyögve kérdi:

— Minek jött föl, anyám?

— Hát én hogyne jöttem volna? Ki ápoljon, ha nem az anyád?

— Van itt nekem ápolóm. Olyan, akinek mestersége az ápolás. Maga úgy sem ért ehhez.

— Istenem, félre beszélsz, édes fiam! Hát gyermekkorodban ki ápolt, amikor olyan nehéz beteg voltál. Emlékszel-e?

Két urat jelentett be az inas.

— Bebocsáthatom *most?*

— Ne, ne! Most ne! Fáraszt a beszéd. Máskor!

Az öreg asszony bontogatni kezdette az általvető zsákot. Kivette a szilvaízes csuprot.

— Gondolod-e, mi van ebben? Hogy szeretted ezt gyermekkorodban! Ettől meggyógyulsz, tudom.

— De anyám, mit gondol!

— Szilvaíz, fiam, szilvaíz! Nem szereted már?

— Vigye ki, anyám. Vigyen ki mindent. Nem tudom állani a szagát.

Csöngetett az inasnak.

— Vidd ki ezt a zsákot.

Az öreg asszony erőtlenül rogyott le egy székre. Összekulcsolta kezét, hosszan maga elé nézett, aztán egyszerre csak megeredt a köny két szeméből.

— Miért sír? — szólt nyersen a méltóságos úr. — Csak nem gondolja, hogy szilvaízet eszem betegen. Aztán lássa, anyám, ha már feljött hozzám, vehetett volna magára más ruhát. Hát ezt a bolond átalvető zsákot minek hozta? Ide sok nagy úr jár . . . mit mondjak azoknak?

— Jaj, megszakad a szivem! Többet ne szólj, te . . . te . . .

— No, no, csendesüljön. Hiszen nem úgy értem, de . . .

— Megyek, ne félj.

Az inas benyitott.

Egy hölgyet jelentett be, aki máskor is meg-meglátogatta a méltóságos urat. Nem is várta ez, szabad-e, nem-e, belépett.

Nehéz illattal telt meg a szoba. Az öreg asszony félénken húzódott vissza. Kitámolygott a szobából. A hölgy futólag végignézett rajta.

— Ki volt ez az asszony?

— Egy — asszony . . .

Többet nem hallott az öreg asszony, csak ennyit. Aminthogy róla több szó nem is esett. Megfogta az inas kezét, ránézett, esdve, könyörögve:

— Vezessen el engem a vasuthoz! Meghasad a szivem, meg . . .

Az új rend.

— Megyek a paphoz! — kiáltott vissza a fiatal menyecske. — Nem leszek többet kenddel egy són s egy kenyéren!

— Eredj csak, eredj!

Hat hete voltak házasok s Demeter János még csak most verte meg először a feleségét. Az úri népek azt mondanák nagy szörnyűlködéssel: már! A falusi népek: még csak most? Hiába, itt még azt tartják, hogy a szerelem verés nélkül nem igazi szerelem.

A menyecske sírva, lihegve szaladt végig az utcán. Sűrű pelyhekben szakadt a hó s szoknyáját a fejére húzta. Az arcát nem látták a járókelők, de a falun így is ismerik egymást. Legelőször egy vén asszony állította meg.

— Hová szaladsz, lányom? Mi lelt? Talán bizony megvert az urad?

— Meg, nénémasszony, meg. De többet meg nem ver, tudom! Megyek a paphoz!

— Óh lelkem, — mondá a vén asszony, — hát oda minek mégy? Hányszor vert meg az urad?

A fiatal asszony meghökkenve nézett az öregre.

— Hányszor? Egyszer! Nem elég? Nem azért dajkált engem az édesanyám, nem azért nevelt föl, hogy igaz ártatlan verjenek. Jaj, miért is hagytam el az édesapám házát! Miért nem maradtam leánynak halálig!

A vén asszony nevetett.

— Bolond vagy, fiam. Látod-e, én három uramat temettem el: mindahárom, a jó Isten tudja, hányszor vert meg, de csak akadna negyedik, megint férjhezmennék.

— S azt is eltemetné, ugy-e, — vágott vissza csipősen. — No, engem más bordában szőttek. Isten áldja!

A vén asszony utána nézett.

— Eredj, bolond, eredj, estére visszakerülsz az uradhoz.

Még egypár asszony megszólította a menyecskét, de már ezekkel szóba sem állott, szaladva szaladott az öreg tiszteleteshez.

Az öreg úr dolgozó asztala mellett ült, éppen a szent bibliát forgatta, keresvén a vasárnapi tekesztust.

— Isten hozta, Demeterné asszony. Miben lehetek szolgálatára?

Demeterné zokogva borult az öreg tiszteletes kezére.

— Válaszszon el, tiszteletes uram.

A tiszteletes csodálkozva nézett az asszonyra.

— Kitől, mitől, fiam?

— Az uramtól! Zsémbes, gyanakodó, verekedő.

— Szegény asszony, sajnállak, de én nem választhatlak el. Nem hallottál még az új rendről? Én csak megáldhatok, de el nem választhatok. Hanem tanácsot adhatok: eredj vissza az uradhoz, béküljetek ki. Vagy akarod, hogy ide hivassam s a szivére beszéljek?

— Nem, nem! Nem akarom látni a gyülöletest, a hazugot. Aki azt merte hazudni, hogy még mindig Domokos Istvánt szeretem. Hogy csak a jó módjáért mentem hozzá! Keressen más asszonyt magának, aki jobban szereti.

Az öreg tiszteletes vállat vont.

— Hát ha meg nem fogadod a tanácsomat, eredj a jegyzőhöz: jelentsd be neki, hogy válni akarsz. Ő majd tovább igazít.

— A jegyzőhöz? — kérdezte az asszony félénken.

— Igen, hiszen ő kötött össze, mondtam már, hogy én csak megáldottalak.

— Jó, megyek a jegyzőhöz.

Mondta, de amikor kiért az utcára, habozva állott meg. A jegyző éppen a harmadik faluban lakott. Félve nézte végig a ruháját: köznapi, viseltes ruha volt rajta. Ha legalább annyi meggondolása lett volna, amikor elszaladt hazulról, hogy a nagy téli keszkenőjét magával hozza. Lassan, bátortalanul ment végig az utcán s amikor a kapujok elé ért, megjuhászodva nézett be az udvarra. Hirtelen, ijedten kapta vissza a fejét, de már későn. Az ura ott állott az udvar közepén s durván, gúnyosan kiáltott feléje: No, még mindig itt vagy? Mit mondott a pap? Vége a jó világnak! Az ám, vége. Most már nem a papok választanak el, hanem a jegyzők.

— Tudom, — kiáltott be az asszony s szeméből megeredt a köny a kihívó, hetyke

beszédre. — Tudom s megyek is hozzá, megyek, megyek!

— Eredj, eredj, eredj, — biztatta Demeter János s nagy nevetve befordult a házba.

Benne volt a biztatásban: eredj, úgyis tudom, visszajösz.

— Lelketlen, szivtelen, — jajongott magában Demeterné. — Pedig szeret, tudom, hogy szeret. Azt is tudom, hogy szeretetből vert meg. Mindegy! Válok — s annyi. Domokos István még legény!

Kint a határon azonban fütyölt a hideg szél, szeme közé csapkodta a havat. Szomoru fehér volt az egész világ. Az eperfákon nagy csapat varju röpkedett s egy szívvel-lélekkel kárrogták: kár, kár, kár!

Dühösen szólott a varjúk felé:

— Kár, kár, tudom, hogy kár, de mit csináljak?

Vissza-visszanézett, hátha utána jő az ura? De szép volna tőle, ha befogná a csikókat a szánba s haza szánkáztatná ezen a ropogós havas úton!

Hanem az ura nem jött.

Mint valami nagy bűnös, a fejére húzta a szoknyát, aztán kétfelől az arcára borította, csak a szeme villogott ki; úgy sietett át a

szomszéd falun. Hegyre föl, völgybe le, futva futott a harmadik faluba, a jegyző falujába. Átkozta szegény asszony az „új rendet". Lám, lám, eddig az öreg tiszteletes — megbékéltette volna az urával. Most már ott lehetne a jó meleg szobában, főzné az ebédet. Delet harangoztak, amikor a jegyző falujába ért. Éhes volt nagyon, de azon tünődött: vajjon mit ebédel az ura?

Ott állott a hivatal előtt. Szorongva nézett be az udvarra. — Bárcsak ne volna itthon! — fohászkodott magában.

Félve kopogtatott be az ajtón.

A jegyző otthon volt, éppen mint az öreg tiszteletes. Ő is egy nagy könyvet forgatott, éppen mint a tiszteletes, de nem a szent bibliát, hanem ennél sokkal nagyobb könyvet.

Demeterné zavartan, szepegve állott meg az ajtó sarkában.

— Kerüljön elébb, — szólt rá a jegyző, — mit akar? Sok a dolog. Hamar!

— Instálom, instálom . . . hát az úgy volt . . . igen, úgy volt . . .

— Hogy volt?

— Úgy volt, instálom, hogy megvert az uram.

— Megverte? Hát nekem ahhoz mi közöm? Miért nem megy a bíróhoz?

— Ide igazított a tiszteletes úr, instálom. Azt mondta, ő nem tud elválasztani, csak a jegyző úr.

— El akar válni?

— Hát instálom . . . én akarnék . . .

— Bizony, ha akarna, menjen Udvarhelyre, fogadjon ügyvédet s majd elválasztja a törvényszék. Van-e pénze ügyvédre?

Demeternével forogni kezdett a világ.

— Hiszen van egy kicsi, de, ugy-e, sok pénz kell az ügyvédnek?

— Biz' annak sok kell. Aztán most nem is megy olyan könnyen az a válás. Vége a jó világnak.

A menyecske most elébátorkodott a jegyzőhez.

— Igazán vége a jó világnak, jegyző úr? Nem lehet válni? Visszamenjek az uramhoz?

— De vissza, még pedig szaporán, míg más asszonyt nem visz a házhoz.

— Ó hogy az Isten áldja meg szép szavaiért, — áradozott Demeterné. — Mert hogy — s itt megeredt a nyelve — én Udvarhelyre menjek még s mert hogy én ügy-

véddel osztozzak, — no, olyan nincs! Inkább verjen meg az uram még egyszer.

— Ez a bölcs beszéd, — nevetett a jegyző. — Minden asszony így beszél az új rend óta.

Demeterné vidult arccal indult hazafelé. Nem törődött a szemébe csapkodó hóval, nem érzett éhséget: azt az enyhe melegséget érezte, amely ma este az ő tűzhelyéről árad szét a kicsi szobában. Érezte, tudta, hogy megbékül az ura, csak ő besomfordáljon s végezze a dolgát szó nélkül, mintha semmisem történt volna.

Úgy elfoglalta lelkét, szivét a meleg szoba s az újra fölmelegedő szeretet édes gondolata, hogy alig vette észre azt a szekeres embert, aki az út közepén elakadva, éktelen káromkodással, kegyetlen püfölléssel biztatta a lovait. Kissé félrehúzta arcáról a szoknya szélét s ijedtében megtántorodott.

Domokos István volt, a régi szeretője. Nagy szekér fát vitt a szegény legény Barótra, de a sovány gebék nem birták a terhet, elakadtak a síkos hegy aljában.

Önkéntelen összehasonlítást tett az ura és a legény közt. Lám, lám, az ő ura jobb lovakat tart, inkább maga éheznék, semhogy ilyen gebékkel járjon. S ez a legény épp

úgy verné őt is, mint a lovát. A nyomorúság mellett még verné is. Az ő ura házánál legalább megvan a jó mód.

A legény félbe sem hagyta a lovak püfölését, csak úgy odavetőleg kérdezte Demeternétől:

— Hol járt éfiasszony?

— *A földön,* — felelt az asszony foghegyről, s Isten áldjont sem mondva, sietett haza, a jó meleg szobába . . .

A tizenkettedik

Arra az időre esik ez az igazán együgyü történet, amikor — hogy a zsoltárok nyelvén beszéljek — bankok nem voltanak. Egy-egy jól megvasalt láda: ez volt a bank. Vagy nagy erős barátságra, vagy szörnyü nagy kamatra nyiltak meg ezek a bankok. Napi járó földre volt egy-két ilyen nagyobb bank. Tábla nem hirdette kivül, hogy mi van belül, de a megszorult urak anélkül is oda találtak. Aztán egyik-másik faluban voltak pénzes parasztok, akikről úgy szólt a legenda, hogy vékáslag hever ott az ezüst tallér meg a huszas. Ezeket is mind számon tartották az urak. Mert a régi jó világban sem ismerték a tréfát, mihelyt kártyaadósságról volt szó. Ezt akkor is huszonnégy óra alatt kellett megfizetni. Fizess vagy fuss, azaz hogy: lődd főbe magadat.

Nálunk még ma is élnek emberek, akik látták, mikor Bere Jánosné, az öreg méltóságos asszony, négylovas hintajával megállott Dombi Áron kapuja előtt. A lovakról szakadt a hab. Az öreg méltósága lihegve sietett be Dombi Áron házába, ebbe a roskatag, alacsony kis házba. Nem sok idő telt belé, megkönnyebbülten jött ki, utána Dombi Áron, levett kalappal. Elkisérte a méltóságát a hintóig, megcsókolta a kezét alázatosan. Ezt sokan látták s bár Dombi Áron, a méltóságos asszony volt jobbágya, nem dicsekedte el, — tudták is, hogy mi történt. Akkor már híre futott, hogy Bere Dénes, a méltóságos úrfi, egy éjnek éjszakáján elkártyázta az egyik uradalmát, de még pénzzel is adós maradt, sok-sok ezerrel. Nem is azt kérdezték az emberek, akik lassanként összeverődtek a kapu előtt, hogy mért járt itt a méltósága, hanem hogy: mennyi pénzt adott neki.

Mondta Dombi Áron:

— Ami volt, mind oda adtam.

— Mennyi volt?

— Sok volt.

Ez a sok, mint később kisült, nem volt valami nagy summa, mindössze kétszáz

huszas, ami a mai pénz szerint kitett hatvanhat forintot, akarom mondani százharminckét koronát, de mégis nagy pénz volt, mert éppen ezzel kerekedett ki az a rengeteg nagy summa, amit az öreg méltóságának össze kellett szednie.

Ha az egyik uradalom elúszott, megmaradt a másik, valahol a Kormos vize mellett. Ott élt egymagában a méltóságos úrfi, fizette az interest száz felé, de maradott neki is annyi, amennyi. Ezentúl csak piculás ferblit játszott, egyébként négylovas hintón járt s amerre végig nyargalt, tisztességtudóan megsüvegelték a parasztok, különösen azok, akiknek a méltóságos úrfi tartozott. Ez annak a rendje. Ha nagy úr adós a parasztnak, süvegelje a paraszt a nagy urat, akkor talán lehet reménysége, hogy megkapja a pénzét. A jó Dombi Áron még külömb volt e részben a többi parasztnál. Már rég kiütött a szabadság s ő még mindig azt hitte, hogy jobbágy. Csudálkozott, hogy esztendő esztendő után múlik s a méltóságos úr udvarbírája nem kocogtat be az ablakon: hé, öreg, holnap reggel jőjjön úrdolgára. Mind csak a maga földjét szántja, a maga rétjét kaszálja, az

uraságét soha. De teltek, múltak az évek, sem úr dolgára nem hívták, sem azt a kétszáz huszast nem hozták el neki.

— Bolond kend, — mondták a szomszédok, — a jobbágyvilágnak vége. Menjen oda bátran, kérje meg a tartozást.

Mit gondolt, mit nem Dombi Áron, tavasz nyíltán kiválasztott bárányai közül egyet, szép fekete bárányt, az ölébe vette s elballagott a harmadik faluba. Ott lakott a méltóságos úrfi, már öregedő, szürkülő vén legény.

— Adjon Isten jónapot, méltóságos úrfi. Egészségire az éccakai nyugodalmat.

— Isten hozta öreg. Mi jóba jár?

— Egy küsdég báránkát hoztam volna, ha meg nem sérteném méltóságát.

— Jól van, öreg. Adja ki a szakácsnénak. Várjon csak. Mi a becsületes neve?

— Dombi Áron, szolgálatára. Méltóságának a jobbágya.

A méltóságos úrfi tágra nyílt szemmel nézett az öregre. Hát e miféle szerzet?

— Van valami kívánsága, öreg?

— Volna egy kevés, ugyan kevés, méltósága. Ennek előtte több esztendőkkel az

öreg méltóságának adtam volt kétszáz huszasokat. Ha meg nem sérteném . . .

— Értem, öreg, értem. No majd megnézem az írások között. Csak vigye ki a bárányt.

Dombi Áron alázatosan kihátrált, a bárányt beadta a konyhára s szép csöndesen hazaballagott. Otthon kérdezték, mivel járt. Elmondta, hogy mivel.

A felesége pattogott.

— Akkor látja kied azt a pénzt, amikor a háta közepét.

Ám jött másik tavasz s Dombi Áron megint elballagott a méltóságos úrfihoz. Most sem ment üres kézzel: bárányt vitt, szép fekete bárányt. Akkor a méltóságos úrfi elészedte a régi írásokat s ott csakugyan megtalálta Dombi Áron nevét.

— Itt a neve, öreg. Látom, hogy becsületes ember. Maga írás nélkül adta a pénzt, de a mamám följegyezte. Szegény mamám! Áldott jó lélek volt. Ugy-e?

Mondotta Dombi Áron meghatottan, meggyőződéssel:

— Ó de áldott jó lélek volt. Isten nyugtassa meg haló porában is.

— Hát csak adja át a bárányt, öreg.

Majd meglesz az a pénz, meglesz. Csak várjon sorára.

Dombi Áron beadta a bárányt a konyhára s pénz nélkül ballagott haza. És otthon kérdezték, mivel járt. És ő elmondta, hogy mivel járt.

Nagy emberfiai voltak, leánya is több, ki asszony, ki leány, ki növendék. Ezek is zúgolódtak, segítettek az anyjoknak a zsémbelésben. De Dombi Áron hallgatott, az ő jámbor, együgyű lelkében még élt elevenen a régi földesúr iránt köteles tisztelet, alázatosság s na meg — félelem. Szegény ember ne kezdjen ki nagy úrral.

Magam is belátom, nehéz a mai kor gyermekének elhinni, hogy Dombi Áron csöndes szívvel tűrte övéinek, szomszédjainak, az egész falunak a csipkedését s vitte tavaszról-tavaszra a fekete bárányt a méltóságos úrfinak. A fiai, a leányai már mind kiszállottak a fészekből, csupán egy volt még otthon, egy eladó leány. Márta volt a neve. Mártának is volt már mátkája, derék gazdalegény, de bár a szerelemben nem volt hiányosság, ez a legény nem engedte el a borjas tehenet, mivelhogy valamennyi Dombi-lány kapott egyet-egyet. De

im csak egy borjas tehén van az egész gazdaságban, azt az egyet nem adhatják az öregek. Mi lesz most? Kitört Márta szívéből a keserűség:

— Lássa, lássa, édes apám uram, tizenegy tavaszon tizenegy bárányt vitt a méltóságos úrfinak s a kétszáz huszasból még csak egy huszast sem fizetett meg. Abból a tizenegy bárányból tehenet vehetnénk, de milyen tehenet! A mi bárányunkból többet nem eszik az úrfi. Most majd én megyek a pénzért.

Úgy tett, ahogy mondotta. Felöltözött ünneplő ruhájába, szólt a mátkájának, hadd menjen az is vele. Ment az is. Verőfényes tavaszi nap volt. A méltóságos úrfi ott ült a tornácon. Télikabát volt rajta, a nyaka kendővel bepólyázva, köhécselt. Süttette magát Isten áldott napjával.

— Csókolom a kezét, méltósága.

Köszönt a legény is a leány háta mögül.

— Adjon Isten jó napot, méltósága.

Folytatta a leány:

— Hogy van, hogy szógál az egészsége?

— Szolgálhatna jobban is, — lökte oda az úrfi. — Mit akartok?

Márta nem rettent meg a kurta beszéd-

től. Megeredt a nyelve s mondá, amint következik:

— Mi bizony nem akarunk semmi nagyot, csak azt akarjuk, hogy ennek előtte soksok esztendővel az édesapám a kied édesanyjának kétszáz huszast adott. Azóta az édesapám tizenegy bárányt hozott ajándékba s méltósága mégsem fizette meg a kétszáz huszast.

A méltóságos úrfi elkacagta magát. Majd megfulladt a köhögésbe.

Mikor magához tért, intett:

— Folytasd.

— Hát én folytatom is. Most ez a becsületes legény megkérte a kezemet s én jó szívvel is lennék felesége, de a szemem ég ki a szégyentől, merthogy nem vihetek magammal egy borjas tehenet. Kérem a méltóságát, elégedjék meg azzal a tizenegy báránnyal.

A méltóságos úrfi jó kedvre derült, fölállott, odament a lányhoz, megcsippentette piros pozsgás arcát.

— Nem lehet, — enyelgett a leánynyal — kell még a tizenkettedik is. Maradj itt s megfizetem a kétszáz huszast.

A leány egy lépést visszahúzódott.

— Tréfál a méltósága, ugy-e? Mit csinálna velem? Engem nem lehet megenni.

— Pedig ennivaló vagy te.

Újra megcsippentette a leány arcát. A legény fészkelődött, nagyokat köhintett. Szóra bátorkodott aztán.

— Instálom a méltóságát. Nem bárány ez a leány.

— Hát csakugyan a te jegyesed?

— Nem is a másé.

— S nem vennéd el borjas tehén nélkül?

— Én venném, de ő szégyellené.

— No hát akkor jertek velem.

Hátra vezette az istállóba. Volt ott lábas jószág bőven. (Mindene volt az úrfinak, csak pénze nem.)

— Válasszatok ki egy tehenet.

— Borjast? — kapott vérszemet a leány.

— Azt, azt.

Választottak s bizony a legszebbet választották.

— No most jertek a juhos-kertbe.

Elmentek a juhos-kertbe.

— Válasszatok ki tizenkét juhot.

Mondta a leány:

— Csak tizenegy bárányt adott az édesapám. Én számon tartottam.

— Tizenkettőt válasszatok, ha mondom

Választottak tizenkettőt. A legszebbet választották. Mindjárt kiterelték a tizenkét juhot a kertből. A tehenet is kieresztették az istállóból, a borját nem kellett biztatni, szaladt az anyja után.

Ketten mondták, egyszerre mondták áradozó szívvel:

— Az Isten áldja meg méltóságát.

... Így volt, vége volt. Tovább nem szól az igazán együgyü történet.

A sárga gyeplő.

Hangos a kocsma udvara, „munkálkodik a cimbalmos," de még a klarinétos is. A malacbanda muzsikájába bele-beledördül a tekegolyó, amit nyomon kisér a tekézők össze-vissza lármája: nevetés, ujjongás, taps, éljenzés. A toronyban délutáni istentiszteletre szól a harang, éppen most húzzák össze a nagy- és kisharangot, de a muzsika nem némul el, a tekézők sem hagyják félbe a játékot.

— A parasztnak való a templom, — mondja hetykén Czinczár, a szabó, akit a nemes urak és úrfiak megtűrnek maguk közt, mivelhogy jobbágy ember volt ugyan az apja, de nemes leány az anyja s mert — igen, a „kecske" üt legtöbbször kilencet s minden kilencre egy kis hordó sör jár. A „kecske" fizeti.

Az öreg tiszteletes úr néma megbotránkozással halad el a kocsma előtt, fejét félre fordítja s csak mikor jó messzire távolodott, szól az egyházfinak, aki vele öregedett meg Istennek szolgálatában:

— Ime, az én tanításaimnak, kegyes beszédeimnek eredménye. Az úri rend megveti Istennek házát. De mások voltak a régi urak! Ugy-e mások, Vajna uram?

— Mások, mások. Istenfélők, templomjárók voltak. Különösképpen az volt tekintetes Dombi Lázár úr. Áldja meg Isten haló porában is, még műves nap is eljárt a templomba. Istennek félelmére nevelte gyermekeit s lám, mégis mi lett Pál úrfiból!

— Mi lett, mi lett, — sóhajtott az öreg tiszteletes.

— Most is az úrfi húzatja, pedig egy rézgarasa sincs.

— Hallom, hogy ma délután játszatja ki a sárga gyeplőjét. Igaz-e?

— Szent igaz, tiszteletes uram. Ó, ha ezt tudná az öreg tekintetes úr, megfordulna sírjában. A sok szép birtok — volt, nincs. A nagy kőházból zsellérházba szorult az úrfi. Az „ég világán“ semmije sem maradt, csak a sárga gyeplő. Ez sem lesz. Tudom,

bizonyosan tudom, hogy a Czinczár kezére kerül.

Kint voltak a dombtetőn, a templom kertjében, amely temető is: ott pihent az öreg Dombi Lázár. Ő hála Istennek nem hallja, ámbátor kihallik ide Pál úrfi kurjongatása: Bort ide, bort! Húzzad, Pili, húzzad. És nem látja a sárga gyeplőt, amely a tekepálya födeléről lóg le s szomorúan himbálódik a levegőben. Pál az udvar hátsó felében ül, ügyet sem vet az urakra, úrfiakra, akik az ő gyeplőjére játszanak, a régi jó idők ez egyetlen emlékére, amelyet legutolsónak hagyott, amelytől eddig nem tudott megválni. Szembe ül vele egy fiatal legényember, a segédjegyző, aki most került a faluba: ő még Dombi Lázárnak, a vármegyében nagy szerepet vitt úrnak a fiát tiszteli Pál úrfiban s szégyenkezve, de ott ül s hallgatja Pál úrfi zavaros emlékezéseit.

— Te nem ismertél akkor engem. Nem ilyen úr voltam, mint *ezek* — s gőgösen legyintett a tekéző társaság felé. — Vajjon melyik nyeri meg a gyeplőmet? Hm! Nem való az akárki kezébe... Pili te, húzzad azt, azt: Minek is van szerelem a világon... Láttad-e te valaha Sikó Margitot? Hát akkor nem is

láttál leányt, te tentás száju, te. Azt a gyeplőt is miatta vettem. De a ló, a ló! Az volt a ló, a Hóka meg a Csillag. No, a Fecske meg a Szellő sem volt kutya. Mikor én ezzel a négygyel megindultam, a szél csakúgy lelkendezett utánam. Mondom, hogy miatta vettem a sárga gyeplőt. Azt mondta egyszer: hát magának nincs sárga gyeplője? Már Szentléleki Pistának is az van. Az ám csak az urias! Másnap már nekem is volt sárga gyeplőm, — az ugyan nem sokból telt ki. Hát a világot meg nem vettem volna-e, ha ő mondja. Rabja, bolondja, kutyája lettem ennek a leánynak, nyomon követtem, mint az árnyék. — Pestre vitték bálozni, mentem utána, még a lovaimat is fölvittem, pedig ott, — mit tudsz te ahhoz! — mi Pesten négy ló? Pili te! „Ha tudtad, hogy nem szerettél . . .“ Verje meg a Jézus, nem szeretett az a leány engem. Csak tartalék voltam. A szemem láttára ütötte el a kezemről valami inci-finci kölyök, még a bajusza is alig serkedett ki, de szépet mondani tudott, kutya egye a máját. Ha legalább lova lett volna!

— Éljen! Éljen! A kecske nyerte meg a gyeplőt!

A segédjegyző félénken intett Pál úrfinak: Hallod?

— Hallottam hát! Tudtam! Tudtam! Ó de jó, ó de nagyszerü! — s kacagni kezdett egész lelkéből. — Jaj de jó, jaj de jó! Hát te nem kacagsz!? A kecske, a kecske!

Alig tudott állani a lábán, tántorogva tett egypár lépést a tekepálya felé. Az urak, úrfiak bosszusan vitatták az esetet. Hiszen gondolhatták, hogy a kecske nyeri meg, de mégis csúfság, — minek egy kecskének sárga gyeplő? S egyáltalán bármiféle gyeplő.

— Fölteszi a kecskéire, — csúfondároskodott Pál úrfi, — s úgy megy a vásárra.

Czinczár úr büszkén kiegyenesedett: — Kérem, kérem. Ne sértegessen az úrfi. Inkább szégyelje magát, hogy ide jutott.

Pál úrfi fölordított, mint a sebzett vad. Egyszerre elszállott a mámor a fejéből, kezét ökölre szorítva ugrott a szegény kecskének, kiből meg a bátorság szállott el hirtelen.

— Megöllek, kecske! Tudod-e, hogy mi juttatott ide?

Mind odaálltak közéjük, hátra szorították a reszkető Czinczárt, Pál úrfit meg szépen csittították.

— Térj eszedre, Pali. Gyere vissza az

asztalodhoz. Igyunk. Toroljuk el a sárga gyeplőt.

— Nem, nem! Addig nem, míg azt a gyeplőt le nem teszi. Adja vissza!

Az oldalzsebéhez kapkodott, de nagy fölindulásában nem találta a tárcát. Nem is találhatta. Rég volt, amikor tárcát hordott magával.

— Visszaváltom, vissza!

Az urak összenéztek, szánakozva mosolyogtak.

— Ej, ha még egyszer . . .

Azt akarta mondani, ha még egyszer gazdag lehetnék. Csak egy percre.

Ezalatt Bodó Laci, a falu „legelső gavallérja" félrehúzta a szepegő kecskét s megcsinálta vele a vásárt. Diadalmasan lobogtatta a gyeplőt: Megvan, megvan! Megvettem!

— Az már más, — dörmögött Pál úrfi, — neked való. Ezt nem bánom.

Mind asztal köré telepedtek s örömükben szinte széjjel rúgták az asztalt, a földbe vert padokat, hogy — ha már az Isten úgy rendelte s ide kellett jutni szegény Palinak — mégis csak igazi nemes ember kezén akadt meg a sárga gyeplő. Csak Bodó Laci nem ült közéjük, nem volt maradása, szaladott

haza a sárga gyeplővel. Nem törődtek vele, az asztal megtelt boros üvegekkel, Pili meg húzta: „Ha tudtad, hogy nem szerettél...“ Hanem egyszerre, mintha a cimbalomnak minden hurja elszakadt volna, olyan erőset, éleset csattant valami odakint az utcán. Mind fölriadtak, néztek kifelé. Sebesen vágtató kocsi robogása követte a csattanást s egy pillanat mulva már ott száguldott el a kocsma előtt egy könnyü sárga kocsi, előtte négy tüzes ló, sárga gyeplő rajta.

— No lám, Bodó Laci! Már föltette a sárga gyeplőt! Ej, de sietett, — kiabáltak össze-vissza.

De Bodó Laci nem hallotta, csak félszemmel bekacsintott a kocsma udvarára, aztán kieresztette az ostort, megkerengette a levegőben s csakúgy csattogott, zúgott-zengett az utca.

Pál úrfi megvetően legyintett a kezével. Rekedt hangon kiáltott Bodó Laci után:

— Ne olyan sebesen, Lacika! *Lassabban is eljutsz oda, ahova én eljutottam...*

Megismételte, de már csöndesen, magában: ahova én eljutottam... aztán leborult az asztalra, sírt, keservesen sírt.

A vén legény.

A mi falunkban csak egy vén legény van: Mózes Máté az ő becsületes neve. Tagbaszakadt, jóképü legény, Budapesten még fiatalember számba menne, de itt nálunk vén legény, mert egypár esztendővel túl van a harmincon s még nincs felesége. Mózes Máté a mi házunkkal átellenben lakik, jó ismeretségben vagyunk, esténkint ő is kiül a kapu elé s csudálatos dolgokat mesél nekem Budapestről, erről a bolond nagy városról, ahol ő három hétig volt.

Általában, Mózes Máté, ha nem iszik, elég kellemes társalkodó — falun, úgy alkonyatkor, mikor jönnek haza a tehenek. Ilyenkor, úgy tetszik nekem, éjfélig is elhallgatnám Mózes Máté históriáit, melyek nem nagyon érdekesek, de éppen elég jók — falura. Ezek a históriák egyszerüek, tiszták.

A nyagyításait, ártatlan dicsekedéseit készpénznek vesszük, mivelhogy azok senkinek sem ártanak ezen a világon. Ki ne hinné el neki, mikor felém fordul s mondja:

— Én nem kaptam csillagot, uram, de olyan katona több még sem volt a batalionban, mint én. Mikor kimentünk egzercérozni, hadnagy úr Csapó azt mondta: Mózes Máté, maga álljon a jobb szárnyra, én meg állok a balra, akkor aztán, tudom, nem lesz baj!

Közbeszólt egy fickó legény:

— Hát akkor mért szuperálták ki egy esztendőre?

— Félre, gyermek! A te neved hallgass. Én az úrral beszélek, nem veled. No de tudja meg az úr is: mért szuperáltak ki. Azért, mert *medvetalpu* vagyok. Nem birtam a masérozást. Hej, mondta hadnagy úr Csapó, de kár, hogy medvetalpu maga Mózes Máté! Ha az nem volna, tudom, meg nem látná a szülötte földjét, míg a világ s még két nap.

Fölsóhajtott Mózes Máté: bár csak ne is láttam volna meg soha!

Aztán elhallgatott, többet egész este nem beszélt. Csöndes jóccakát kivánt s átballa-

gott a házukba, ahol ketten laktak: az anyja meg ő.

Egy vasárnap reggel, nem mondhatnám, hogy szokása ellenére, erősen bepálinkázott Mózes Máté s fölordította az egész szomszédságot.

— Kihúzom a házából, ha nem fizet! — kiabált Mózes Máté.

Hallottam, amint az anyja csöndesítette:

— Hallgass, lelkem fiam, hallgass. Ide csődíted az egész falut.

— Hadd csődüljön! Hadd tudja meg az egész világ, ki rontotta meg az életemet! Az én szép ifjuságomat! Azt, anyó, azt!

Kiállott a kapu elé s öklével megfenyegetett egy házat. Abban lakott Bálint András, egy elszegényedett gazdaember. Adósa volt fűnek, fának, adósa Mózes Máténak is.

— A királyig megyek, hallod-e, Bálint András! A királyig! Majd megfizetteti az nekem az ökröm árát!

Aztán hirtelen valamit gondolt s egyenest jött a mi udvarunkra. Egy kicsit tántorgott, a kalapját hol levette, hol föltette s kezdé, amint következik:

— Uram! Ismer engem, ugy-e. A nevemet is tudja, ugy-e. Engem még a szolga-

bíró is jól ismer. Azt mondta most esztendeje is, amikor instánciát adtam be a becsületes legénysereg helyett, merthogy táncolni akartak: Ott van-e a kend neve az írás alatt, Mózes Máté? — Ott van, szolgabíró úr, mondtam én. — No ha ott, akkor nem is nézem az írást, tudom, hogy rend lészen. Mert tudja meg az úr, hogy amikor én erdőpásztor voltam, akkor is a szolgabíró esketett föl. A faluból még két ember állott elébe. Azokat föleskette, ahogy föleskette, de amikor engem esketett, úgy rezgett a szolgabíró hangja, hogy *még a föld is sirt alatta!*

Itt egy kicsi pihenőt tartott, cigárédlit kért, rágyujtott és folytatta tovább.

— No, gondolám, Mózes Máté, neked mindenfelé nagy a becsületed s ha megházasodol, nem lesz különb ember a faluban. Olyan két ökröm volt, hogy csudájára járt a falu. Mondtam magamnak: Máté, erre a két ökörre akármelyik leányt megkapod. Hát jól van. Telik, múlik az idő, egyszer megállít az úton Bálint András s mondja nekem: jő a szentmártonnapi vásár, Máté, hajtsd be az ökröket s add el, mert most jó ára van a piacos marhának. De így

s de úgy, nem adom el, mondtam én. — De így s de úgy, add el, mondta ő. Addig s addig beszél, hogy kiver a szép eszemből, béhajtom az ökröket, ott mindjárt körülfogják a bellérek, tapogatják, simogatják s kérdik, mi az ára.

— Háromszáz pengő, mondom én. — Alább nem adja? — Én-e? Én nem! Csak a szerencsekrajcárt engedem ki a háromszáz pengő forintból. — Nohát akkor itt a pénz, használja szerencsével. No, leolvasták nekem a háromszáz pengő forintot s azzal neki indulok a vásárnak, hogy vegyek más ökröt. De én a szememet is kinéztem, hanem szívem szerint való ökröt nem találtam. Haza megyek este nagy búsan s hát jő Bálint András. Kérdi: eladád-e az ökröt, Máté? — Én el, de mást nem kaptam. Nem is kapok olyant többet, még ha be is járom „kis Magyarországot".

— Azért bizony egyet se bucsálódjál, — mondotta Bálint András. — Ne is végy most mást, add ki a pénzt interesre. Én kiveszem. Hallod-e, öcsém, én kiveszem.

— Mennyi interest fizet?

— Tíz pengőt s egy szekér szénát minden száz pengőre.

— S mikor fizeti vissza?

— Hát — mondta Bálint András — *amikor pénz lesz, akkor bizony karácsony lesz.*

Tíz pengő s egy szekér széna, gondoltam magamban, Máté, add oda a pénzt, még a jövő farsangon is megházasodhatol . . . No, én le is számolám a pénzt, de mint a világ bolondja, nem vettem írást. Elkövetkezik karácsony, kérem a pénzt. Mondta Bálint András: jaj, lelkem öcsém uram, most nincs, mert a *dögleszt*ő*be* (már mint a bankba) kellett fizetnem! — Már akár a dögleszt*ő*be, akár a mennyországba, fizessen kend nekem, mert itt van karácsony. Akkorra igérte nekem. — Én-e te? Én azt nem igértem. Én csak azt mondtam: *amikor pénz lesz, akkor karácsony lesz.* Bezzeg, hogy *karácsony* lenne az nekem, ha pénzem volna! — Ej! azt az árgyélusát! — rikkantottam én, no engem igazán megcsúfola kend. Hallá-e, Bálint András bátyám, ne csúfolkodjék velem, mert vérbefagyva verem kendet! — Én nem csúfolkodom, öcsém, de Isten Jézus úgy segé'n, nincs pénzem. Várj, fiam. Meglátod, visszafizetem becsületesen.

Uram! Ennek kerek öt esztendeje. Jól hallotta-e, uram? Kerek öt esztendeje. Sem

interest nem fizet, sem szénát, sem semmit. No most, Mózes Máté, házasodj, ha tudsz. Hozzám adták volna Baló Julist jó szívvel; a leány is húzódott felém, de az öreg Baló azt mondta: elébb legyen ökröd, ecsém. No, ezt a leányt elvitték az orrom elől. Azután Tőke Trézsihez kezdtem járni. Ez is huzódott hozzám. Meg is kértem a kezét. Azt felelte Tőke Ezékiás bátyám is: Én jó jó szívvel neked adom a leányomat, Máté ecsém, de elébb legyen ökröd. Ökör nélkül nem gazda a gazda. Igaz-e a mondásom? — Igaz, mondám én. Kifogytam ebből a leányból is. Majd kiégett a két szemem a szégyentől, egy esztendeig leányos házra még nézni sem mertem. A fiatalabb leányok szóba sem állottak, csak egy volt, aki mondott egy-két jó szót, de az egy kicsit vénecske volt. — Isten neki, gondoltam, három az Isten igaza, még egyszer szerencsét próbálok, van ökröm, nincs ökröm, csak hozzám adják Bordás Évát. Elmegyek Bordás Ferenc keresztapámhoz s mondom: keresztapám uram, én hajlandósággal vagyok Éva iránt, ő is én irántam, éppen össze is illenénk, tovább kend se tartogassa a leányát . . . — Hiszen én nem is bánnám,

keresztfiam, hanem elébb pereld ki az ökrök árát. No, nekem sem kellett ezt kétszer mondani, megyek a városba, prókátort fogadok, leszámolok öt pengőt az asztalára s mondtam neki: tekintetes úr, perelje ki az ökröm árát s még fizetek öt pengőt. Hát én az öt pengőt leszámolám ennek előtte két esztendővel, de az itélet még nem jöve el. Eleget biztattam a keresztapámat: várjon kend, majd meglátja, eljő az itélet; de keresztapám azt mondta: hallod-e, Máté, hát csak jöjjön az az itélet, mert a leányomat sokáig nem tartogatom neked. Most is kéri egy özvegyember. — No ha kéri, adja oda, — mondám én s nagy haraggal eljöttem... Viszik. Már viszik is, — bökdösött Mózes Máté a hüvelykujjával az utca felé.

— Kit visznek? Mit visznek?

— Bordás Évát!

Valóban egyszerre csak beverődött az udvarra a lakodalmas nép kurjongatása. Ijjuju! Uccucu! Sivított a klarinét, puffogtak a pisztolyok, csengett a lovak csengője. Hozzák az úton lefelé a menyasszonyt, viszik a szomszéd faluba.

A harmadik-negyedik háznál lehettek,

amikor a falu táblása lihegve igyekezett be hozzánk, kezében egy írással.

— Máté! Megjött az írás! Az ítélet az ökröd áráról!

Mózes Máté bambán nézett a táblásra.

— Az írás . . . az ítélet . . .

A lakodalmas nép éktelen kurjongatással haladt el a kapu előtt. Bekurjongattak hozzánk is: ujjuju! Egy fickó legény nagyot durrantott a pisztolyával s berikkantott:

— Jöjjön kend is, Mózes Máté!

Máténak akkor már kezében volt az írás. Dühösen lobogtatta meg, hadd lássa az a leány: itt az írás! Úgy kell neki!

De mikor a lakodalmas nép elhaladt s csak gyöngén verődött ide a klarinét sipolása, Mózes Máté ellágyult, egypár könycsepp gördült le arcán. Mondta nekem:

— No, nézzen ide az úr. Most már füstre tehetem az írást . . .

Nagyerejü Virtus Péter.

Karácsony felé járt az idő: ameddig a szem ellátott, fehér volt a világ.

Háromszék felől a határhegyeken átcsapott a Nemere s bár ide hozzánk csak a sóhajtása jutott el ennek a nehéz, rakott szekereket is fölforgató szélnek: ez a sóhajtás is cudarul megtépázta az útszéli fákat. Fölhajtottam a bunda gallérját, mélyen a szemembe huztam a bárányból sapkát, amit a jó öregek küldöttek elém a vasúthoz s csak éppen, hogy láttam a kocsist. Az ő fején is bárányсapka volt, máskülönben kurta zeke rajta, a kezén durva posztókeztyü, nem sok meleget adó: éppen csak arra jó, hogy a kéz ne fagyjon a gyeplőre. Úgy tetszett nekem, hogy ami szél végigsüvít a szük völgyön, mind őt találja s ölt a csuda, hogy nem veszi meg az Isten hidege. Néha-

néha hátra szólt: gac idő van, uram, — ami körülbelül egy a cudarral, — a tenyerét össze-össze ütögette s ilyenkor, bár nem volt szükség rá, a lovak közé csapott. No, azoknak nem kellett biztatás. Repülve-repültek, mert hogy kergette a szél, a csipős hideg s húzta hazafelé a meleg istálló. Épp ahogy az embert a meleg szoba.

Baróton túl egy kicsit szelidült a Nemere sóhajtása, fölebb toltam a sapkát s lelkem, szemem, egyész valóm belemerült a téli világba. Így bundából nézve a téli világot, nem annyira lehangoló, sőt szebb a poros nyárnál, amikor körülted minden zöld, az ég ragyogó kék s egész úton az a mulatságod, hogy tüszkölsz a portól. A telet csak a földhöz ragadt szegény ember nem szereti. Mi rettenetes sanyarkodás árán szerzi azt a hamar ellobbanó tüzet, amit lopva szedett száraz ágakból rak! Ha ezt egyszer éreznék, csak egyszer, a népek sorsát intéző hatalmak, nem azt tartanák ideális állapotnak, hogy minden szegény embernek vasárnap tyukhus kerüljön az asztalára, hanem hogy télben legyen meleg a szobája éjjel-nappal. Ez s e fajta bolondságok forogtak elmémben, amikor Baróton túl utólértük Pétert,

akinek neve a mi falunkban Nagyerejü Virtus Péter. Könnyü volt utólérnünk, mert gyalogszerrel, lassan ballagott hazafelé, a parasztok lassu, cammogó járásánál is lassabban. Néhány lépésnyire elhagytuk már, de önkéntelen visszanéztem Nagyerejü Virtus Péterre, aki épp akkor nyomkodta fejére a sapkát, mivelhogy levette volt, amint az szegény embertől illendő.

Szóltam a kocsisnak, álljon meg s intettem Péternek.

— Üljön fel, öreg.

Bátortalanul közeledett a kocsihoz, huzódozott:

— Gyalog is haza érek már, instálom. Ámbátor — tette hozzá — nagy erős beteg vagyok.

— Látom a színén, öreg. Éppen azért üljön föl.

A kocsis mellett tele volt a bak táskával, mire Péter zavartan nézett körül.

— Nincs hely, instálom.

— Dehogy nincs. Ide ül mellém. Na, sokáig ne szabadkozzék. Fáznak a lovak.

Nagynehezen mellém bátorkodott, inkább lógott, mint ült, valamit hebegett s szoron-

gatott a kezében egy kis üvegecskét: csuda, hogy össze nem roppant.

— Mi van az üvegben, Péter?

— Pióca, instálom. A patikából hozom.

— Doktor rendelte?

— Nem, instálom. Tőkés Áronné javallotta. Őkeme soktudó asszony.

— Emlékszem rá. Gyermekkoromban engem is meggyógyított. Hát magának mi baja?

— Ó, uram, azt a Jézus tudja, én nem. Szédül a fejem. A vér folyton-folyvást tekereg, facsarog a szüvemtől a fejemig, meg vissza. A szemem elhomályosodik. Az inam meg-megrogygyan, reszket, mint a lónak nagy sebes vágtatás után. Maholnap úgy elgyengülök, hogy a fiam is földhöz vág, pedig az még pendelyes gyermek.

— Valamikor nagyon megerőltette magát, Péter. Nem hiába nevezték el magát Nagyerejü Virtus Péternek.

Mondotta Péter s a szeme fölvillogott:

— Már az szent igaz, hogy nem hiába.

— Teszem, mikor az oláh legényt földhöz vágta.

— Az úr is tud erről?

— Hallottam a hirét.

Péter egy kicsit hátrább helyezkedett az ülésben, kigyúlt az arca s olyan mozdulatot tett, mintha most is ott állana előtte az az oláh legény s ingerelné hetykén: no, fortátye, Nagyerejü Virtus Péter, hadd lám, mit tudsz.

— Hát hogy is volt az a küzdés, Péter?

Nagyerejü Virtus Péter végigtörült a bajszán s mondá, amint következik:

— Az úgy volt, uram, hogy mi széköl legények cigányt fogadtunk karácsonyra. Sorra vettük a leányos házakat, jó szüvvel láttak mindenütt, nem is esett csorba a tisztességen. Ügyeltem is erre erősen, merthogy én voltam a legények gazdája. Egyszer, ünnep-másodnap estéjén, csak beállít egy oláh legény. Derék szál legény volt, jó képe is volt, széles dészü a derekán, szép fejér ingje a térgyit verte, olyan hosszu. Bune száre, köszönt a legény s azzal se szó, se beszéd, mikor éppen nagyot penderítettem Julison, aki most feleségöm, elkapja Julist s tovább forgatja. Hé, cigány, rikkantottam egy nagyot — húzd bé! Bé is húzta mindjárt a nótát, mintha elvágták volna a hegedü nyakát. Azzal kirántom az oláh legény kezéből Julist, megfogom a karját magyarul s kérdem tőle: hát te ki

vagy s mi vagy fortátye, honnét jöttél? Mondta ő: Azt mindjárt megtudod. Előbb küzdjünk meg. Ahogy ezt mondja, hallom, hogy a cigányok jajgatnak s usdi, szaladnak ki az ajtón. Ezek ismerték az oláhot. Én most láttam először, csak a hírét hallottam: ágostonfalvi volt s a szomszéd falubeli székől legényeket sokszor megcsufolta. No, mondom neki, akkor én sem mondom meg neked, ki s mi vagyok, mindjárt megtudod. Félreharántom a legényeket, leányokat, helyet csinálok s mondom: Kezdjük meg, fortátye. Nagy mahomet legény volt, még nálamnál is egy gondolattal magasabb; ha így reá néztél, azt hitted, hogy minden órában egyet mozdul; de mikor körül akarom fogni a derekát, úgy kisiklott a kezem közül, mint a varasgyék. Mondom neki: hé, fortátye, vesd le a dészüdet. Né, látod-e, én is levetem a koczogányomat. Mert láttam, hogy a dészütől nem férek a derekához. Azt mondta: tőlem le is vetheted, föl is veheted a kocogányodat, de én a dészümet nem vetem le. Attól földhöz vághatsz, ha van benned putyeró. — No, az oláh mindenségedet, rikkantok én, megállj. A balkezemmel nagy hirtelen átölelem, a jobb

kezem hüvelykujját a dészü alá dugom, feszítem a dészüt, a kezem egészen alája kerül, akkor odakapok a balkezemmel is, azt is bé a dészü alá, két kezemmel bogot vetek, de olyant, hogy megroppant a dereka. Ő is bogot vet, az én derekam is roppant egyet, de istenest, hanem többet az enyim nem is roppant: fölkaptam az oláhot, kétszer-háromszor megkeringettem, akkor aztán úgy vágtam a földhöz, hogy a pádimentum béhorpadt alatta. Sem élt, sem halt. Mondom a legényeknek, leányoknak: hozzatok vizet, mert még szemünk láttára meghal s akkor én a tömlöcben rothadok el. Hozták a vizet, egy dézsával, kettővel, de hárommal is, addig mosták, dörgölték, hogy feleszénkedett. Akkor azt mondtam neki: no, elhúzassam-e a zsukátát?

Nem kellett annak zsukáta. Hanem ami igaz, igaz, amiatt a roppanás miatt én is sokáig sínlődtem. Mintha valami vékony húr elszakadt volna belől. De hogy elmúlt három-négy esztendő, megint csak éreztem, hogy ágaskodik bennem a virtus. Ha egy kicsi pálinkát ittam, fogadásból három kötőrudat is áthajítottam egymásután a háztetején. Tudja az úr, olyan rudat, amivel a

szénás-szekeret kötik le. Nem birtam az erőmmel s addig kurázsiskodtam, hogy egyszer megint csak éreztem valami pattanást belől. Arra megint sínlődtem három jó esztendeig.

— Attól szédül a maga feje, Péter.

— Az lehet, uram. Ámbátor nem értem, mert a derekam roppant meg, ott szakadt el valami vékony húr két rendben is... Hol van még a derekamtól a szüvem s a fejem?

— Hát most hová teszi ezt a piócát?

— A fejemre javallotta Tőkésné. Aludt vér van ott, — mondotta, — a pióca majd kiszipja.

— Az meglehet, — mondtam én.

Közben beértünk a faluba. Egy kis házikó előtt megállott a kocsi. Nagyerejü Virtus Péter háza volt az. Egy kis, összetöpörödött asszony állott a kapuban. Körülötte egy csomó gyerek. Mind közre fogták Nagyerejü Virtus Pétert, a legkisebb kikapta a kezéből a piócás üveget, előre szaladt, a többit az a kicsi asszony elverte Nagyerejü Virtus Péterről, akinek a levitézlése csak most tünt ki igazán. Ingadozva tett egy-két lépést s talán ott helyben elesik, ha az a kis össze-

töpörödött asszony nem támogatja. Szégyenkezve vetett felém egy pillantást, aztán beléptek a kis kapun.

... És hallottam még, amint Nagyerejü Virtus Péter fölsóhajtott: ó, erő, erő hová lettél! ... Hová lettél! ...

A föld.

Különös elegy-belegy népség verődött össze a községházán, a jegyző irodájában. Egyszerre négyen-öten beszéltek, hadonáztak, a jegyző a tintafoltos léniát mérgesen csapkodta az íróasztalhoz, cédulák repültek a szoba földjére, egy suhanc folyvást azokat szedegette. Egypár ember meghuzódott a sarokban, nyugodalmasan, mintha az egész dolog nem érdekelné, fujta a fojtogató füstöt, csak nagy ritkán lódítottak egy-egy szót a pörölő, lármázó atyafiak közé. Igazi zimóré volt ez, vagy hogy érthető nyelven beszéljek: zürzavar. Külön széken ült, legelől, de mindegyre fölugrott, egy csontos, visszataszító képü asszony, aki majd elrepült rikító szalagos, égő vörös ruhájában. Színehagyott tollas, régi divatu kalap a fején. Brassai szász asszony volt, mellette

állott az ura, kopott, zsiros gérokban. Hatalmas testéről lerítt az uras ruha s csak ez meg bozontos szakálla választotta el a mellette álló szálas férfiaktól, akik mind az ő testvérei, nehéz csizmában, daróc zekében — csupa gazdaemberek. Egyedül ez a bozontos szakállu vált ki a familiából: suszter Brassóban. Ott házasodott rá a szász leányra. Leghátul egy kis köpcös, hizásnak indult emberke huzódott meg nagy óvatosan. Szénfekete arc, szénfekete bajusz és szakáll, merész hajlásu orr: a falu bótosa. Az örmény Sürűn kacsintott az ajtó felé, látszott az arcán, hogy ugrásra kész minden pillanatban.

A nagy zimórában is ki lehetett venni, hogy Márkó Sándor, egy negyvenesnek látszó, széles, erős ember viszi a szót. Hol a jegyzőhöz beszélt, hol a suszterhez, a testvérbátyjához s bár alig lehetett köztük pár év külömbség, jó székely szokás szerint — magázta. Igen, magázta, de már nem nagyon tisztelhette, mert minden harmadik szava-mondása ez volt: Bácsi! aki *megistenelle* kendet, hallgasson ide!

— Az a föld az apámé volt, igaz-e?

— Az igaz, — hagyta helybe a suszter.

— Az apám halála után megvettem kendtől, igaz-e?

— Meg a földet, de a *jussait* nem!

— Bácsi, aki megistenelte kendet, miféle jussról hebeg?

— Arról, hogy más a föld s más annak a jussa. Annak külön ára van.

Hátulról bátortalanul belészólt az örmény, de egyben fogta is az ajtó kilincsét: Igaz!

— Hallgass, örmény! A te neved — Hallgass.

Fordult ismét a suszternek, most már szelidebben.

— Bácsi. Igaz-e, hogy hatszáz pengő forintot fizettem két rátába kendnek? Miért fizettem?

— A földért. De annak a jussát nem vetted meg, hogy legeltethess és erdőlhess utána. Ez a juss pénz ára, öcsém. Megfizeted-e ezt külön?

Eléugrott a szász asszony:

— Fizesse meg s akkor adunk irást!

Márkó Sándor szépen megfogta az asszonyt s leültette a székre. És mondta neki:

— Ángyom asszony, maga csücsüljön le. Nekem maga ne adjon írást. Azt a földet

nem a maga apja szerezte. Azon a földön az én apám szántott. Annakelőtte a nagyapám. Mióta áll a világ, mindég Márkó-birtok volt. Az most is. Az is marad, amíg én élek. Ó, bácsi, bácsi, — fordult most a bátyjának, — aki megistenelte kendet, van-e lelke s istene, hogy idegen embert, jövevényt akar ereszteni a Márkó-familia földjére!

Segítettek neki az öregebb Márkók is:

— Hallod-e, Ábris, van-e lelked s Istened?

Ábris, a suszter, zavartan forgatta kezében a kalapot. Szégyenkezve hebegte:

— Szegény ember vagyok én is, a sok gyermek meglepett . . . mit csináljak?

Fölpattant a szász asszony:

— Ábris! Vigyázz, levesznek a lábadról. Ne engedj, Ábris!

Hátul a kis örmény is nekibátorodott:

— Ne, ne!

És fogta a kilincset szaladásra készen. De Márkó Sándor most is csak megvetően hátraszólt:

— Mondtam-e már, örmény, hogy a te neved — Hallgass? No, no . . .

Ábris szólt most, egy kicsit elérzékenyülten:

— Vedd vissza a pénzt, Sándor. Mástól többet kaptam. Írást is adtam róla. Rajtam is segít, rajtad is. Úgy is adósságra vetted föl a föld árát. Neked is sok gyermeked van, Sándor!

— Sok hát, — tört ki Márkó Sándor, — hiszen azért vettem a földet, azért sanyargok, azért fizetem a kamatot a döglesztőbe (már minthogy a bankba), — aki megistenelte kendet, bácsi!

— Kell-e a pénz, Sándor?

— Nekem nem. A kutya igya fel a véremet, ha kell. Megyek a királyig, de nem engedem a földemet. Abba más ember ne akassza az ekéjét, ha szereti az életét! Hallod-e, örmény?

Az örmény hallotta, de nyomban kiserültfordult az ajtón. A pitvarban állapodott meg, ott hallgatódzott.

— Vedd el a pénzt, Sándor, ne háborogj.

Lassanként az öregek is lecsillapodtak, ők is biztatták: vedd el a pénzt, öcsém. Szegény embernek szegény a szerencséje. Nyugodj belé.

Eközben Ábris a kezébe erőszakolta a hat darab százast. Márkó Sándor egy pilla-

natig habozva nézte, hol a pénzt, hol az embereket.

— Mit tanácsol, jegyző úr?

— Semmit, fiam. De azt mondhatom, hogy cudarság, amit veled tesznek.

— Ugy-e, cudarság? Hallja-e, bácsi, aki megistenelte kendet, itt a pénze, né! — s a szeme közé vágta a pénzt.

Abban a pillanatban összegabalyodtak az emberek mind: ki ütött, ki választott, a szász asszony sikoltozott, lassankint kikerültek az udvarra. Ott éppen akkor iramodott futásnak a kis örmény. Átugrott a kerítésen, ki a mezőre. Márkó Sándor hirtelen kiszakadt az embergomolyból, vérbe borult szemmel szaladt az örmény után.

— Megöli! Megöli! — jajgattak az asszonynépek.

Egy vén székely vállat vonított.

— Hadd ölje. Mit keres a *mi földünkön.*

A testvérek is neki iramodtak s futván kiabáltak: fordulj vissza, Sándor! Állj meg, Sándor!

— Jaj, megöli, jaj, hótig tartó tömlöcre vetik! — jajveszékeltek az asszonyok.

Mondták a férfiak:

— Vajjon van-e bicska nála?

Többet nem igen szóltak, csak kibámultak a domboldalra s nézték, hogy a szegény kis örmény mint igyekszik kifelé, megmegrogygyan az ina, újra neki iramodik. Sándor mindenütt a nyomában. Aztán csak megbotlik a kis örmény, elterül az ugar földön.

Egyszerre kiáltják az emberek:

— Az éppen a Márkó Sándor földje! Az, az! A peres föld!

Most egyszerre ráveti magát Márkó Sándor a kis örményre, egyik kezével a földre nyomja, másik kezében megvillan a bicska. S behallik az ordítása, amint az örmény mellének szegezi a kést:

— Kell-e az én földem, örmény?! Megöllek a földemen! Az én igaz jussomon!

Hideg verejték ver ki a kis örmény homlokán, szabadon maradt kezével kapkod a belső zsebébe, reszketve húzza elő az írást.

— Ne ölj meg, irgalmazz. Itt az írás.

Mindezt nem látja Márkó Sándor, azt sem tudja, hogyan siklik ki kezéből a bicska. A testvérei lehuzzák az örményről, hárman-négyen fogják, úgy vezetik a támolygó-lihegő embert.

Ábris engesztelően mutatja neki az írást.

— No látod-e, itt az írás. Csendesülj le. Tied marad a föld.

Nehezen, nagyokat fujva, alig hallhatóan mondja Márkó Sándor:

— Az már más, bácsi. Aki megistenelte kendet!

Az igazság gyökere.

(1902.)

Ez a nyár szomoru egy nyár volt, bár sötét-fekete felleg ritkán borult az égre. Valami megnevezhetetlen fájdalom sajgatta a szivemet, emésztette testemet, lelkemet. Sűrűn tekintettem az égre, föl-fölsóhajtván: én Istenem, én Istenem! miért hagytál el engemet! Reggeltől estig barangoltam erdőn, mezőn s ha kimerülten ledőltem lombos fának árnyékába, fáradtabban keltem föl, mint ahogy lefekvém. Vergelődő lelkem kereste az enyhületet nagy elméknek nagy alkotásaiban s lapozván bennök, csüggedten kiáltottam föl: óh mely silányságok ezek mind! És kihullott kezemből a könyv.

Lelkemnek e keserves állapotában léptem be nagyapóék öreg, roskatag hajlékába.

Üres volt a szoba. Nagyapó, nagyanyó valahol kint tipegtek a kertben. Az asztalon nyitva hevert egy könyv. Egy rengeteg nagy könyv. A Szent Biblia.

Mohón pillantottam a könyvek könyvébe, amelyet nagyapó hétszer olvasott végig. Mostan olvasta nyolcadikszor. És eljutott a Zsoltárok könyvéhez. Ahhoz a könyvköz, amelyben egy sanyargatott lélek az ő nagy szenvedéseit, álnok ellenségeivel való nagy erős harcait sírja el. De ime, mely nagy az ő bizodalma Istennek a veséket vizsgáló igazságosságában! És — olvasván a verseket, — hallom az égi szózatot: te szenvedő lélek, te! Mit háborog a te elméd? Mit csüggedez a te lelked? Olvasd e verseket, olvasd, bizony mondom néked, sebzett szíved enyhületet talál.

És olvasom halk hangon, amint következik. És jegyezgetem sorjába, amik az én lelkemnek állapotjához találnak.

„Kelj föl, Uram, a te haragodban és magasztaltassék föl az én ellenségeimnek dühösségek ellen és serkenj fel mellettem az ítéletert, amelyet parancsoltál. Ítélj meg, Uram, engemet! Az én igazságom és ártatlanságom szerint fizess nékem! Ime, hamis-

ságot gondol, háborúságra igyekszik és hiábavalóságot cselekszik. Vermet ásott és mélyen ásta azt; de ő maga esett a verembe, amelyet ásott. Fordul az ő munkája a maga fejére és az ő tetejére száll az ő álnoksága.“ (7. Zsolt.)

„Fizettek nékem gonoszt a jóért, hogy engemet megfosszanak az én lelkemtől. Én pedig, amikor ők betegek voltak, gyászba öltöztem; szenvedtettem lelkemet bőjttel és érettek úgy könyörögtem, mint magamért. Mintha nékem barátom és atyámfia volt volna, érette úgy jártam, mintha anyámat siratnám, úgy jártam gyászban nagy alázatosan. Ők pedig az én nyomorúságaimban örültek és egybegyűltek; egybegyűltek ellenem a sántikálók és hírem nélkül rágalmaztak engemet és nem veszteglettek.“ (35. Zsolt.)

„Miért hagytad el, óh én lelkem magadat és miért búsongasz én bennem? Várjad az Istent, mert még én hálákat adok neki: mert ő az én orcámnak megszabadítója és ő nékem Istenem!“ (42. Zsolt.)

„Mit dicsekedel a gonoszban, óh te magabíró? Az erős Isennek jóvolta szüntelen való?“ (52. Zsolt.)

— Az erős Istennek jóvolta szüntelen való — rebegi egy hang.

Nagyapó állott mellettem. És mondá tovább: — Ebben a könyvben megvagyon e világnak minden bölcsesége. Gonosz emberek gonoszsága lelkedet ha megsebezte, ez a könyv meggyógyítja. Az én lelkemet mindig meggyógyítá.

Azonközben bejött nannyó s mondá:

— Fiam, könybe lábbadt a szemed, mi bajod?

Mondám én:

— Azért lábadt könybe, mert már semmi bajom.

— Áldassék szent neve, — sóhajták el egyszerre az öregek.

Folytatta nagyapó:

— Nekünk hosszu a rövid éjszaka is s most különösképpen oly hosszak valának. Sokat búslakodtunk miattad.

Tette hozzá nannyó:

— S a többi miatt is.

— Történt talán valami? — kérdeztem én.

Fölvette a szót nagyapó:

— Ekkora familiában csuda-e, ha történik? Tudod-e, hányan vagyunk? Ma éjjel

számoltuk össze. Gyermek, unoka, dédunoka, vő, meny, unoka-vő, unoka-meny, — éppen ötven. S hátha mind élnének a vérünkből való vérek! Hatvanan volnánk.

— Éppen annyian, — mondá nannyó, — ahány esztendeje házasfelek vagyunk.

— S nos, csak halljad fiam, mi történt?

— Ugyan mi történt, nagyapó?

— Az történt, hogy két unoka-vej háboruságba keveredett. András, a Márta ura, s György, az Ágnes ura.

— A föld, a föld, ugyebár?

— A föld, a föld. Az, fiam, az. Mindig a föld. Oda fel az erdőn ketten kaptak egy kaszálót. Elosztották kétfelé. Egyszer csak jő András s mondja: nagyapó, György belekaszál az én részembe. — Hát e mi dolog? kérdem Györgyöt. — Mondja ez: András kaszál bele az én részembe, nagyapó. — Eszerint, mondám Györgynek, mind a kettőnek igaza van, hol hát most az igazság? — Én is ezt szeretném tudni, mondá György, Úgy is nagyobb gazda András, mint én. S mit szegényít még?

Tegnap mind a ketten eljöttek s kértek egyértelemmel: nagyapó, fölvisszük az erdőbe, tegyen igazságot.

— Ó fiaim, — mondám én, — mit kívántok tőlem. Tíz esztendeje búcsuztam el az erdőtől. Az én lábam nem bírja már a járást, törődött testem nem bírja a szekérrázást.

— Amiatt ne búsuljon, nagyapó, — mondották ők, — szénával, szalmával úgy kitöltjük a szekér derekát, hogy a király is ráülhetne. Jöjjön el, nagyapámuram. Bizony mondjuk, meguntuk a virrongást, tegyen köztünk igazságot. Ott lesz a határ, ahol nagyapámuram kimutatja.

Elémondá ezt így nagyapó s im e pillanatban csengős szekér állott meg a kapu előtt.

— Ezek az unoka-vejek, — mondá nagyapó.

Nyílt az ajtó és belépett György. És köszönt.

— Adjon Isten jó reggelt, nagyapámuram s nannyámasszony. Hogy aludtak? Hogy szógál az egészségük?

— Adjon Isten neked is, fiam. Nem igen aludtunk, mert sokat búslakodtunk miattatok s mind azért fohászkodtunk, bárcsak békességre válnék a haragotok.

— Arra válik, nagyapámuram, csak ne sajnálja tőlünk a fáradságot. Itt a szekér, az András szekere. Ha nannyámasszony is beleegyeznék, magunkkal vinnők nagyapámuramat.

Fordult nagyapó nannyóhoz, mint a gyermek az édesanyjához s kérdezé:

— Elereszt-e, nannyó?

— Eleresztem, el, csak tegyen igazságot.

— Hát engem elereszt-e, nannyó? — kérdeztem én.

Nannyó mosolygott szelíden:

— Ó édes jó fiam, tenéked én már nem parancsolok.

Ah, édes jó Istenem, de fölvidult a szívem! Hogy megfiatalodék a lelkem! Nagyapóval járom be az erdőt, mint egykor, régen, régen. Amikor nagy erős ember volt nagyapó, kicsi futkározó gyermek én. Az imént még csüggedt lélekkel olvasám: Az én szívem csak kereng, elhagyott engemet az én erőm és az én szememnek világa, még azok sincsenek én velem. (38. Zsolt.) S ime most erős vagyok, látok. Látom ezt a szép világot s szépnek látom, vidámnak látom. Mi történt velem? Az történt velem,

hogy gyermek lettem újra a szentéletü pátriárka oldalán.

Nagyapó mélán pihentette szemét az erdőn.

— Mely nagy a változás, amióta nem láttam! — sóhajtott föl lelkéből a rejtegetett gondolat. — Az ember szaporodik, a fa ritkul. Vajjon a maradékainknak lesz-e erdeje?

— Ültetjük, folyvást ültetjük, — szólt hátra András.

— Régen Isten ültette, — mondá nagyapó. S több volt a fa.

— Akkor jó világ volt, — folytatta András.

— Jó, — mondá nagyapó, — mert jók voltak az emberek. Istennek házát nem kerülték. Egymás földjét, javát nem kivánták. Olvastátok-e a Példabeszédek Könyvét? Ugy-e, nem. Pedig abban sok bölcs mondás vagyon. Abban olvastam én: Jobb a kevé igazsággal, hogysem mint a nagy temérdek gazdagság — hamisággal. Abban olvasám azt is: Amely jószág először hirtelen gyüjtetik, annak vége meg nem áldatik. De sőt azt is olvasám: Ne mozditsd meg a régi határt és az árváknak mezeibe ne kapj . . .s

Nem mondhatá végig nagyapó: megállott a szekér.

— Itt vagyunk.

És leszállánk a szekérről s szép gyöngén átkaroltuk a nagyapót s a földre leemeltük. És széttekinte nagyapó a nagy darab területen, majd megállapodék az ő szeme egy alig-alig látható dombocskán s mondá:

— Ime, ott a határ. Azzal a dombocskával egyenes irányban.

Néztek pedig az unokavejek meglepődve nagyapóra.

Mondta András:

— Én nem látom azt a dombocskát, nagyapámuram.

Mondá György:

— Megkérem az engedelmet, én sem látom azt a dombocskát, nagyapámuram. Hát a bácsi látja-e?

Mondám én:

— Látom, mivelhogy a nagyapó látja. Különben menjünk arra, amerre nagyapó vezet.

És mentünk lassan, csöndesen nagyapó mellett. Ő pedig megállt, amikor két lépést tettünk vele s mondá:

— Itt a dombocska, fiaim. Itt a kaszáló-

nak a kellős közepe. Itt állott az én apám almafája. Tudjátok-e, miféle almafa volt ez? Nem volt ez vadalmafa. Feljöve az én apám egy tavaszszal, ő kegyelmével jöttem én is. Mondá az én apám: Fiam, nézd, itt van egy vadcsemete. Oltsunk belé nemes galyat.

— Minek azt? — kérdeztem én. — Juhok, kecskék járnak erre, úgyis lerágják. S ha megnő, akkor is másnak terem, nem nekünk. Mondá az én apám: Hátha mégis megnő. Mely nagy lesz majd az öröme a maradékaimnak, ha itten dolgoznak s megenyhítik szomjúságukat édes almának a nedvével? És ha idegen ember vetődik erre, vajjon fogja-e átkozni a kezet, amely a vadalmafát megnemesítette? Nos, édes fiaim, az oltás megfogant. Gonosz kéz le nem törte, állat elkerülte, nőtt, növekedett a fa — —

— S hányszor ettünk almát róla! — szóltam közbe én.

Folytatta nagyapó:

— S én megértem ennek a fának a megöregedését. Megértem a kiszáradását. Megsirattam, amikor kivágták. Azután is sokszor pihentem meg rajta, leülvén a tövére. De lám, töve sincs már. Kiégette valaki. Föld eltemette a hamuját, fű terem fö-

lőtte . . . Hanem a gyökere még megvan. Itt lesz az a föld méhében. András fiam, hoztál-e csákányt? Eredj, hozd ide.

Elszaladt András a csákányért s elhozván, belevágott a földbe. És — lássátok, halljátok — ott pihentek nagyapó almafájának gyökerei . . .

— Ime, hiszitek-e most már, hogy itt állott az én apám fája? Ága, levele, törzse, mindene elpusztult, de megmaradott a gyökere. Vajjon nem hasonlatos-e ehhez az igazság példája is? Vághatod, nyesheted, égetheted, a gyökere megmarad a sziveknek mélyében, mivelhogy Isten plántálta oda.

György elővette a kését, egy darabot levágott a megfeketedett gyökérből s zsebébe dugta.

András is hasonlóképpen cselekedék.

És hasonlóképpen cselekedtem én is.

— Úgy, fiaim, úgy, — mondá nagyapó, — csak tegyétek el s őrizzétek is meg: az igazság gyökere ez a gyökér.

Akkor pedig kérdeztem én az unokavejeket:

— Hát tudjátok-e, jövő tavaszszal mit kell cselekednetek?

Felelte András:

— Jövő tavaszszal azt kell cselekednünk, hogy almafát ültetünk ide. Jól mondám-e, György?

— A te akaratod az én akaratom, András. Jövő tavaszszal almafát ültetünk ide . . .

— Ámen, — rebegte nagyapó.

Nagyapó.

(1902.)

Engedjétek meg nekem, hogy ezt a helyet nagyapónak szenteljem; nagyapónak, aki nagyanyó karjai közt csöndesen elszenderült. Az ő halála oly szép volt, aminő szép az élete: leszállott hozzá a halál angyala, hófehér haját megsimogatta, homlokára csókot lehelt s nagyapó lelke fölszállott a fényes mennyországba, ott folytatja földi életét, onnét néz le ránk az ő szelid, jóságos tekintete, őrködve felettünk, vigyázva a mi lépteinket, a mi életünknek folyását.

Sokan lesztek, akik ismeritek nagyapót, ha sokan vagytok, akik ismeritek írásaimat. Amikor én mesét mondok a gyermekeknek, valóképpen nagyapó mondja a mesét: az ő lelke beszél az én tollamon át a gyermek-

világhoz. Az ő egyszerű, cicomátlan beszéde, az ő meg-megpihenése, fölsóhajtása, aztán csöndes tovább indulása: ez mind benne van az én meséimben s bennök van, szeretem hinni, hogy bennök van, az ő lelkének nemessége, életének tisztasága, egyszerűsége, gyöngéd szívének melegsége.

Erről az életről, ennek az életnek folyásáról sok történetet írtam s ezekben a történetekben nem volt színezés, nagyítás, mesterkedés: olyannak írtam mindig nagyapót, amilyen vala. Ennek az életnek csöndes, a bibliai egyszerűségre emlékeztető folyása, pazarul termette az elmét s szívet termékenyítő történeteket öregek és ifjak számára egyaránt s ha nem nagyapó alakja állott előttem egyik-másik történetem megírásánál, az ő lelke ott lebegett fölöttem s nem engedé, hogy alacsony gondolatok támadjanak elmémben, alacsony érzések fakadjanak a szivemben. Ha nem róla írtam is, reá gondoltam mindig s bizony mondom, soha el nem tévelyedtem az én útjaimban. E pillanatban nem tudom, öregeknek, ifjaknak számára írtam-e többet, de egyet bizonyosan tudok, hogy sohasem írtam olyas valamit az öregeknek, amit növendékleányok

el ne olvashatnának. S ime, megvallom, csak az írás az enyém, a lélek a nagyapóé.

Nagyapó nem járt iskolákat, akadémiákat; jóformán azzal a kicsi tudással indult az életnek, amit a falusi iskola vén rektorától s a székely huszárezeredben szerzett. Apja, a vén huszár, aki kétszer volt ki a franciára, a múlt század huszas esztendeiben Enyedre vitte, de hat hét múlva haza is hozta. Egyetlen fiu volt nagyapó s mert betegség találta a „messze idegenben“, — nem merték ott hagyni, hátha kifogynak az egyetlen fiúból. Tizennyolc éves legény volt, amikor apját a régi rend szerint fölváltotta a huszárságban s mikor 48 elkövetkezett, akkor már nagyapó tizennégy esztendeig szolgálta a „császárt“ a maga lován, a maga gúnyájában: a császár csak kardot adott, egyebet semmit. A mai nemzedék mit tudja, mi volt a székelyhuszár s mi nagy terhek nyomták a székelyhuszár familiákat. Az én nagyapám, „nagyapó“ apja, huszonnégy esztendeig szolgált a maga lován, mígnem a fia fölváltotta. kétszer ment a franciára, mialatt otthon gyönge asszonyi kéz kormányozta a gazdaságot. Mi ehhez képest az egyéves önkéntesség.

Nagyapó erősen érezte huszársága idején, hogy csak hat hétig volt Nagy-Enyeden. Szivét keserítette, hogy a nálánál „alábbvalók“ emelkednek, mert — tanultak valamit. S akkor szent fogadást tett nagyapó: „Ha Isten gyermekkel áld meg, tanittatom őket.“ Ezt a szent fogadást nagyapó megtartotta hiven. De tanult maga is. A fiai hordották haza a könyveket, ujság járt a házhoz s nagyapónak, a falu legjobb gazdájának az olvasás volt a pihenője. Budai Ferenc uram történeti lexikonját több rendben elolvasta, nemkülönben a Szent Bibliát. Az ország dolgait ismerte, költőkkel, államférfiakkal megismerkedett könyvek és ujságok utján s nagyapóval mindenről lehetett beszélni — az egy színház kivételével. Pótolta, de nem könyvekből szerezte bölcsességét; ezt az élet könyvéből merítette s példabeszédszerü mondásai, tanításai minden könyv tanításánál többet érők voltak nekünk, gyermekeknek, unokáknak, dédunokáknak, akik ötvenen állottuk körül a szentéletü öreg ravatalát.

Az ő ereje — őserő volt, az ő szorgalma, az ő családi élete példaszerü, a patriárkák életére emlékeztető. Szerelme

volt az édes anyaföld, a pirkadó hajnal ott találta a mezőn s tőle búcsúzott utoljára a lemenő nap. „Ha nem tudod, mi munkába kell fognod, menj ki a hegy tetejére, onnét láthatod több falunak a határát. Nézd meg, mit dolgoznak az emberek s kövessed példáikat.“ Ezt gyakran mondotta nagyapó nekünk s én mint író is követtem ezt a bölcs tanácsot. „A jó leány mellett meg kell tapodni a földet,“ mondogatta nagyapó (vagyis: megérdemli az udvarolást), s „szépséggel főtt káposztából nem lakol jól“, egészítette ki a bölcs tanácsot. Nevelő rendszerét meg minden falusi embernek merem ajánlani: a nyári vakáción meg kellett fognom a villa nyelét, de meg a kasza nyelét is. „Ki tudja, mi lesz belőled? Hátha hazakerülsz gazdaembernek?“

Aki különben látta nagyapót a mezőn, ellenállhatatlan munkakedv lepte meg. Az ő kezében égett a munka. Nagy, széles alakja kivált a munkások, a cselédek seregéből, vezér volt ő az ő földjén, aki maga vágja a a legszélesebb rendet, a közkatonák utána. De szép ember volt nagyapó, amikor virágjában, ereje teljességében vala! S de szép öregemberré roskadott! Arcának rózsapiros-

sága megmaradott a késő öregségben is s csak barnapirosra tudta halaványítani a halál lehellete is . . .

Édes jó öreg nagyapó!

Ha találkoztatok könyveimben Bándi Jánossal, akinek kapuján ez az írás állott: Áldás a bémenőknek, béke a kimenőknek — ez nagyapó. Ha olvastátok Huszár Anna történetét: Anna édesapja — nagyapó. Ő, aki térdére veszi a kicsi Anikót s Miklóskát, aztán: gyí te lovam, Brassóba! A vén szántóvető, aki elbúcsúzik először az erdőtől: Isten veled erdő, én többet nem látlak! — évek multán pedig, mikor egészen ránehezedik az aggság, a szántóföldtől is: Isten veled, föld! én többet nem szántlak . . . — ez nagyapó. Együtt siratják el nagyanyóval az utolsó cipót, amelyet a nagyapó vetette buzából sütött nagyanyó. Együtt siratják el az ősi kert kidőlt vén fáját: mi is így dőlünk ki, így . . .

Drága, édes jó nagyapó, de sokszor termékenyítetted meg a lelkemet! S hiába nehezedett rá az aggság, a gyöngeség, én mégis, szürke fejjel is gyermeknek éreztem magamat vele szemben, ha reá tekinték. Hiába, hogy én támogattam föl a

grádicson, úgy tetszett nekem, hogy ő támogat, véd engemet. Ha láttatok volna engem ezen az elmúlt nyáron nagy testi s lelki nyomorúságomban, gonosz lelkek rágalmaitól összetörve, megviselve! S láttátok volna nagyapót, a magával szinte tehetetlen aggot, aki Istenben bízó szavaival meg tudta enyhíteni lelkemnek nagy fájdalmát s szárnyat adott vergelődő lelkemnek, fölnyitván a Szent Bibliát: olvasd, fiam, Dávidnak zsoltárait s bizony megvigasztalódol! S bízzál a jó Istenedben: győzedelmet veszel ellenségeiden.

Lelkem édes jó nagyapó! Te adtad újra kezembe a tollat. A te patriárka cselekedeted ihletett meg újra, látván, hallván, miként tettél igazságot s térítetted békességre a perlekedő unokavejeket. De szép dolog volt ez! Amikor te kimentél a határra, még egyszer, utoljára s megmutattad: ime, fiaim, itt az igazi határ!

*

Isten nagyon szerette nagyapót, adott neki hosszu életet s ebben a hosszu életben hatvan esztendőket ajándékozott neki, hogy azokat együtt élje nagyanyóval — példaszerü, meleg, gyöngéd szeretetben. És halljátok csak, mily szép volt a halála.

Gyenge verőfényü, őszi napon (hideg szellő fujdogált), gereblyével a kezében, eltipegett a kertbe s ottan szép lassan összegereblyézte a lehullott faleveleket. A vén fák leveleit. Ama fákét, amelyeknek egyrészét még a vén huszár, a franciával hadakozó huszár ülteté. S elvégezvén munkáját, az utolsó munkát, bemene a meleg házba s mondá nagyanyónak: nagyon fáradt vagyok, nagyanyó, én most lefekszem. Megveté nagyanyó az ágyat s most lefekvék nagyapó. És fekvék három napokat, nem érezve fájdalmat az ő testében. Negyednap reggel — vasárnap reggelén — mondá nagyanyónak: Adjon rám szép fehér inget, nagyanyó s törülje meg arcomat vizeskendővel, mert én nemsokára Isten előtt állok.

— Óh, Istenem, itt hagy engem? Mi lesz én velem? — borult rá sírva szegény öreg asszony.

Mondá nagyapó:

— Ne sírjon, nagyanyó, jobb, hogy én halok meg előbb. Ki viselne rám gondot úgy, mint maga viselt?

— Istenem, Istenem, hát én hogy élek maga nélkül! Jaj, de árva leszek!

Mondá halkan, alig hallhatóan nagyapó:

— Jó gyermekei vannak . . .

Aztán elhallgatott. Egy kevés idő mulva megfogá gyögén nagyanyó kezét s rebegé:

— Köszönöm, nagyanyó, a dajkálását . . .

És behunyta a szemét. És elszenderült. A vén házban pedig nem volt senki. Csak egy alvó vén ember s egy csöndesen zokogó vén asszony, aki lezárta, lecsókolta annak a vén embernek a szemepilláját.

És jövének a gyermekek, az unokák, a dédunokák.

— Jertek, jertek, elaludt a nagyapó. Leesett a mi fejünknek koronája. Csókoljátok meg a drága kezét.

Jöttek mind és csókolták a drága kezet. És mondták mind: Óh, de szép nagyapó a halálban is! Imádkozzunk . . .

S templommá leve a vén ház és szállott az égbe az imádság: Adj Uram, örök nyugodalmat nagyapónak s nekünk pedig az övéhez hasonló szép életet s szép halált. Ámen.

TARTALOM.

	Oldal
A második foglalás	3
Történet három juharfáról	24
A vén zsellér	41
Egy juhról s egy bárányról	50
Két fehér kutyáról	62
A vén bányász	71
A harismadár	82
Egy szegény öreg asszonyról	90
Az új rend	102
A tizenkettedik	112
A sárga gyeplő	122
A vén legény	129
Nagyerejü Virtus Péter	138
A föld	147
Az igazság gyökere	155
Nagyapó	167